

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Eva Kroupová

**Zdobení těla – tetování a piercing ve svém
funkčním a symbolickém významu**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Bc. Eva Kroupová**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Balon, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KROUPOVÁ, Eva. Zdobení těla – tetování a piercing ve svém funkčním a symbolickém významu. Praha, 2012. 64 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Balon, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Zdobení těla – tetování a piercing ve svém funkčním a symbolickém významu“ se zabývá tělesnými modifikacemi sloužícími ke zdobení lidského těla jako kulturně společenským fenoménem, který je v dnešní společnosti módní záležitostí.

První část práce představuje základní teoretický rámec a zasazuje téma do kontextu, ve kterém na něj autorka nahlíží takovým způsobem, aby i pro skutečného laika mohla práce být přínosná. Teoretická část definuje pojmy a představuje první archeologické nálezy vážící se k tomuto kulturnímu fenoménu. Dále práce představuje příklady zdobení lidského těla ve vybraných tradičních kulturách a popisuje cestu, kterou se tento jev dostal až do současné západní společnosti. Na konci teoretické části je představeno osm kategorií funkčních a symbolických významů, kterých může zdobení lidského těla nabývat.

Druhá část práce spočívá v kvalitativním výzkumu, který je zaměřen na funkční a symbolické významy, kterých může zdobení lidského těla nabývat v současné moderní společnosti. Naleznete zde výpovědi dvaceti dvou ozdobených jedinců, kteří otevřeně hovoří o svých ozdobách.

V závěru práce se dočtete, které funkční a symbolické významy zdobení lidského těla jsou i v dnešní společnosti stejné jako u primitivních společností, v čem se liší nebo případně, které funkční a symbolické významy zcela zanikly.

Abstract

The diploma thesis “Body art – the functional and symbolic meanings of tattoo and piercing“ focuses on body modifications that are used as body art and which have become fashionable as a cultural and social phenomenon in the contemporary society.

First part of the thesis introduces a basic theoretical framework and sets the subject into the context, which the author presents in such a way that even a laic can benefit from the paper. Theoretical part defines the terms and introduces first archeological findings connected with this cultural phenomenon. Further on the paper introduces examples of body art from selected traditional cultures and describes the way, which this phenomenon undertook to the contemporary western society. At the end of the theoretical part categories of functional and symbolic meaning, which the body art can acquire, are introduced.

Second part presents qualitative research that focuses on functional and symbolic meanings, that the body art in contemporary society acquires. Statements of twenty-two people who talk about their body art can be found here.

At the end of the paper you will find out which functional and symbolic meanings of body art are the same among the contemporary society and the primitive one, how do they differ or which functional and symbolic meanings have vanished completely.

Klíčová slova

zdobení těla, tetování, piercing, identita, rituál, stigma, funkční význam, symbolický význam

Keywords

body art, tattoo, piercing, identity, ritual, stigma, functional meaning, symbolic meaning

Rozsah práce: 114 559 znaků s mezerami

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Eva Kroupová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Janu Balonovi, Ph.D. a především všem respondentům, kteří si se mnou ochotně povídali.

Institut sociologických studií
Teze diplomové práce

Projekt diplomové práce

Předpokládaný název práce:

Zdobení těla – tetování a piercing ve svém funkčním a symbolickém významu

Body Art – Tattoo and Piercing in Their Functional and Symbolic Meaning.

Klíčová slova:

zdobení těla, tetování, piercing, identita, rituál, stigma

body art, tattoo, piercing, identity, ritual, stigma

Zásady pro vypracování:

V této diplomové práci se budu snažit uchopit tělesné modifikace sloužící ke zdobení těla jako kulturně společenský fenomén, který je v dnešní společnosti módní záležitostí. Pozornost budu věnovat především tetování a piercingu, jakožto jevům, které se vyskytují ve společnostech tradičních, ale zároveň i moderních. Chtěla bych popsat původ tohoto fenoménu, který sice nelze přesně datovat, ale lze hovořit o nejstarších historických nálezech. Dále bych chtěla popsat jeho historicko-geografický kontext a cestu, kterou se rozšířil do současné společnosti.

Předběžná náplň práce:

Zaměřím se především na funkci, symboliku a významy zdobení těla. Pojednám o tom, zda jsou i v naší dnešní společnosti stejné jako u primitivních společností, v čem se liší nebo případně které funkční a symbolické významy zcela zanikly. Vyložím možné motivace a důvody k takovému zdobení těla v dnešní společnosti a to, jak se na tento fenomén zdobení společnost dívá – často se hovoří o stigmatu, především v případech „věžeňského tetování“. Zamyslím se nad tím, zda se v případě těchto modifikací jedná i v moderní společnosti o jakési moderní rituály. Zdobení těla touto formou stále kolísá mezi pojetím jako zastaralým rituálem u primitivů a novodobou moderní formou seberealizace.

In this text I will focus on function, symbolism and meaning of body art. I will compare if these are the same in our contemporary society and in primitive societies, how they differ or if some of the functional or symbolic meanings have disappeared completely. I will present possible motivations and reasons for this type of body art in our society, the perception by our society – we often talk about stigma, especially in context of “prison tattoos”. I will consider the possibility of seeing these modifications as a modern ritual. This form of body art still fluctuates between being viewed as an obsolete primitive ritual or as a modern form of self-expression.

Seznam předběžné odborné literatury:

BENEDICT, Ruth. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999. 223 s. ISBN 80-7203-212-7.

DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života*. Praha: Oikoymenh, 2002.

491 s. ISBN 80-7298-056-4.

FERGUSON, Henry a PROCTEROVÁ, Lynn. *Umění tetování*. Praha: Rebo productions,

1998. 128 s. ISBN 80-7234-028-X.

FIKSA, Radek. *Encyklopedie bodyartu*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2009. 96 s. ISBN 978-80-903957-4-9.

FIKSA, Radek. *Piercing*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2005. 143 s.

ISBN 80-903618-0-3.

FIKSA, Radek. *Tetování*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2005. 141 s.

GENNEP VAN, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha:

Lidové noviny, 1997. 201 s. 80-7106-178-6.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 167 s. 80-86429-21-0.

ROBLEY, Horatio Gordon. *Tetování mezi Maori*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2008. 168 s.

RYCHLÍK, Martin. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. Praha: Lidové noviny, 2005. 350 s. ISBN 97880-7106-780-6.

SPENNEMAN, Dirk, H., R. *Tetování na Marshallových ostrovech*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2007. 187 s. ISBN 978-80-903957-0-1.

SPINDLER, Konrad. *Muž z ledovce*. Praha: Mladá fronta, 1998. 301 s. ISBN 80-204-0704-9.

HEMINGSON, Vince. *Tetování : katalog motivů : základní příručka body-artu*. Praha: Slovart, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7391-403-5.

Konzultant: PhDr. Jan Balon, Ph.D.

Obsah

ÚVOD.....	3
1 ZDOBENÍ LIDSKÉHO TĚLA	6
1.1 SOUČASNÉ TĚLESNÉ ZDOBENÍ ZE SOCIÁLNĚ-PSYCHOLOGICKÉHO POHLEDU	6
1.2 DEFINICE TETOVÁNÍ A PIERCINGU.....	7
2 Z HISTORIE ZDOBENÍ LIDSKÉHO TĚLA	9
2.1 NEJSTARŠÍ NÁLEZY TETOVÁNÍ.....	10
2.1.1 <i>Ledový muž Ůtzi</i>	10
2.1.2 <i>Amunet</i>	11
2.2 NEJSTARŠÍ NÁLEZY PIERCINGU	11
2.3 TRADIČNÍ TETOVÁNÍ.....	11
2.3.1 <i>Nový Zéland</i>	12
2.3.2 <i>Havaj</i>	13
2.3.3 <i>Japonsko</i>	14
2.4 STRUČNÁ HISTORIE TETOVÁNÍ V „ZÁPADNÍ SPOLEČNOSTI“	16
2.4.1 <i>První obrození</i>	16
2.4.2 <i>Úpadek</i>	18
2.4.3 <i>Druhé obrození</i>	18
2.4.4 <i>Současné tetování</i>	19
3 FUNKČNÍ A SYMBOLICKÝ VÝZNAM	22
3.1 SYMBOLICKÁ ANTROPOLOGIE	23
3.2 RITUÁL	24
3.3 ESTETICKÝ VÝZNAM.....	25
3.3.1 <i>Erotický význam</i>	26
3.4 RITUÁLNÍ VÝZNAM.....	27
3.4.1 <i>Iniciace</i>	27
3.4.2 <i>Aspekt bolesti</i>	28
3.4.3 <i>Modern Primitives</i>	29
3.5 SOCIÁLNÍ VÝZNAM	29
3.5.1 <i>Stigma</i>	30
3.6 HIERARCHIZAČNÍ VÝZNAM.....	30
3.7 KOMUNIKAČNÍ VÝZNAM.....	31
3.8 NADPŘIROZENÝ VÝZNAM	32
3.8.1 <i>Náboženská víra a totemismus</i>	33
3.9 LÉČIVÝ VÝZNAM	33
3.10 OSOBNOSTNÍ VÝZNAM.....	34
3.11 SHRNUÍ.....	34
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	36
4.1 CÍLE VÝZKUMU.....	36
4.2 POUŽITÉ METODY	36
4.3 REALIZACE ROZHOVORŮ	37
4.4 ANALÝZA	38
4.4.1 <i>Estetický význam</i>	40
4.4.2 <i>Rituální význam</i>	42
4.4.3 <i>Sociální význam</i>	44
4.4.4 <i>Hierarchizační význam</i>	45
4.4.5 <i>Komunikační význam</i>	46
4.4.6 <i>Nadpřirozený význam</i>	48
4.4.7 <i>Léčivý význam</i>	49
4.4.8 <i>Osobnostní význam</i>	50
ZÁVĚR	53

SUMMARY	57
POUŽITÁ LITERATURA.....	59
SEZNAM PŘÍLOH.....	63
PŘÍLOHY.....	64

Úvod

Zdobení těla, nebo též bodyart, je komplexní fenomén, který existoval ve všech časových obdobích na různých místech celého světa. Jeho existence se datuje od primitivních společností až dodnes. Mezi nejstarší a celosvětově nejrozšířenější typy tělesného zdobení patří bezesporu tělesné modifikace ve formě tetování či piercingu. Tyto formy tělesného zdobení se všelijak vyvíjely a za dlouhou dobu své existence prodělaly mnohé změny, ať už ve formě různých technik či formou proměny funkčního a symbolického významu. Zdobení těla je zkrátka starobylý rituál provozovaný po celém světě všemi známými kulturami a společnostmi, je to lidská univerzálie¹.

V tradičních společnostech mělo pro samotné aktéry zdobení těla poměrně jasný význam a plnilo mnoho různých funkcí. V Evropě se o něm poměrně dlouhou dobu hovořilo ve spojitosti s cestovateli, námořníky či kriminálníky. V dnešní společnosti je zdobení těla masovou záležitostí. Tento kulturní jev se evidentně dostal do hlavního společenského proudu. Svě tělo tímto způsobem zdobí mladší, starší, muži i ženy.

Z tetování a piercingu se stal mainstreamový módní prvek, ale přeci jen, nezachovaly se ještě nějaké jiné původní významy či funkce z dob minulých? Troufám si tvrdit, že rozhodně ano, ale je potřeba si uvědomit, že významy tetování nebo piercingu v preliterárních a dnešních společnostech prošly jistou funkční i symbolickou proměnou. Dříve bylo zdobení těla převážně sdílené celou skupinou a mělo hromadný význam, dnes se častěji jedná o projev vlastní individuality. „Prvotní tatuáž byla svou podstatou kolektivní, v mnoha rovinách symbolická, společným významem integrovala komunitu a brala na sebe řadu funkcí. Dnešní tetování má ve většině případů soukromé významy, v zásadě jedince odlišuje, vyjadřuje odstup od ostatních a původně složitý funkční celek posunuje blíže k primárně estetickému obsahu“ [Rychlík 2005: 13].

V této práci bych chtěla alespoň částečně nahlédnout na historii a vývoj zdobení lidského těla, přičemž se zaměřím především na tetování a piercing. Bodyart se v různých dobách a v různých společnostech lišil, byl specifický, měl různé funkce a významy, jak pro jedince, tak pro danou společnost jako celek. Tyto funkce

a významy se postupně měnily, některé i úplně zanikly, ale bodyart nikdy zcela nezaničl. V průběhu času na něj bylo nahlíženo všemi možnými způsoby, mnohdy jako na hanlivou záležitost, i přesto si našel cestu až do dnešní společnosti, ve které si získává čím dál větší oblibu.

Pokud chceme zjistit něco více o tomto fenoménu a chceme pochopit, proč se neustále vyvíjí, budeme muset jít více do hloubky a zaměřit se na jeho kořeny. Budeme se muset zabývat původem starobyklých tetování, abychom mohli zkusit pochopit, proč se z kmenového rituálu stala kulturní exploze dnešní doby. Zdobení lidského těla může být pro někoho jako téma velmi atraktivní, pro někoho spíše téma pokleslé. Ale souhlasím s Martinem Rychlíkem v tom, že je překvapující, že „...je mu věnováno poměrně málo pozornosti ze strany sociologů, historiků či znalců umění a kultury“ [Rychlík c.d.: 10].

V této diplomové práci se zaměřím především na tetování a piercing, nejen proto, že jsou to celosvětově nejrozšířenější formy zdobení lidského těla, ale také proto, že se s nimi mohu nejčastěji setkat a nejvíce mne zajímají. Sama mám své tělo ozdobené dvěma piercingy, tetování nemám žádné. Nemyslím si, že mám nějaký vyhraněný postoj vůči těmto zdobícím prvkům. Neodsuzuji je jako něco hanlivého, ale ani si nemyslím, že mají vždy nutně estetickou hodnotu. Každému se zkrátka líbí něco jiného a každý má nějaký důvod, proč si nechal své tělo takto ozdobit. V mém okolí se vyskytuje mnoho lidí s tetováním či piercingem a znám osobně i několik tatérů. V diskuzích s těmito lidmi jsem poměrně často narážela na téma *význam jednotlivých ozdob pro člověka* a jsem přesvědčená o tom, že pro mnoho ozdobených jedinců má jejich zkrášlení mnohem hlubší význam, než je ten estetický. A to i za předpokladu, že není kolektivně sdílený. Touto problematikou se budu zabývat v praktické části práce. Provedu kvalitativní výzkum, abych zjistila, jakých významů může dnes nabývat zdobení lidského těla. Výsledky pak porovnáím s významy zdobení lidského těla u primitivních společností.

Zdobení lidského těla je všeobsahující námět – obsahuje jak individuálnost jednotlivce, sociální a kulturní vazbu, biologické předpoklady, estetický pohled, tak symbolický a funkční význam a mnoho dalšího. Zvolila jsem tedy velmi široké téma se zaměřením na významy, které se v jeho kontextu mohou vyskytovat. Určitě nevyčerpám všechny možnosti, které toto téma nabízí, ale pokusím se zaměřit na aspekty, které se

¹ Když psal antropolog George P. Murdock článek o kulturních univerzáliích, prveích vyskytujících se ve všech světových kulturách, zařadil mezi 67 prvků i zdobení lidského těla [Murdock 1945].

mi zdají důležité či zajímavé, případně aspekty, o kterých soudím, že by mohly zajímat širokou laickou veřejnost. S tímto faktem souvisí forma práce a styl mého vyjadřování. Jelikož bych byla ráda, aby má práce nezůstala ležet bez povšimnutí založená ve skladu knihovny, pokusím se téma otevírat tak trochu z lidského hlediska. Doufám, že se třeba nalezne někdo, koho by téma mé práce mohlo oslovit, a že by si ji se zájmem přečetl. I přesto, že se jedná o práci akademickou, nerada bych dotyčného čtenáře odradila přílišným používáním akademického jazyka. Nezbyvá mi než doufat, že z hlediska volby širokého tématu a formy práce, nesklouznu během psaní někam, kam by diplomová práce sklouznout neměla.

1 Zdobení lidského těla

My lidé se toužíme líbit. Snažíme se překročit hranice přirozenosti a nechceme se spokojit s tím, jak nás příroda stvořila. Tím se lišíme od zvířat. Své tělo se snažíme jakýmkoliv způsobem modifikovat za účelem změny vzhledu, který nám byl dán. Mnozí lidé jsou schopni překonat velké překážky a mnohdy i mnoho bolesti za cestou ke zkrášlení, častěji ženská část populace.

Už v historii bychom mohli nalézt spousty případů, kdy byly ženy ochotné pro krásu trpět, například zmenšování nožek čínských žen, zužování pasů vyoperováním žeber nebo broušení či barvení zubů. V dnešní době jsou na denním pořádku například různé estetické chirurgické zákroky či bolestivé plastické operace. Tělo se dá zdobit či modifikovat mnoha různými způsoby a může se jednat i o praktiky, které jsou pro každého z nás běžné. Může to být například make-up, péče o vlasy, vousy, ochlupení či nehty. Pak můžeme své tělo zdobit praktikami, které už tak běžné nejsou - skarifikace², branding³, piercing, tetování, amputace, různé implantáty apod.

1.1 *Současné tělesné zdobení ze sociálně-psychologického pohledu*

Existuje mnoho aspektů, které mohou člověka ovlivnit, když se rozhoduje, zda své tělo ozdobí či nikoliv. Ozdobení lidské kůže je jednou z možných forem seberealizace a vyjádření vlastního já, uspokojuje hned několik univerzálních psychických potřeb individua:

- potřebu stimulace – nutnost vyvolávání podnětů vede jednotlivce k aktivitě, která může být ve formě stimulace vlastního ega nebo stimulace okolí skrze zdobení lidské kůže

² Skarifikace je „povrchové nařezávání pokožky, ozdobné vyřezávání jizev, do nichž se vkládalo peří, prach, barva atd., v dnešní době se pásek kůže vyřezává skalpelem do hloubky 1,5 až 3 mm, dalšími druhy jsou *mensuarizace* (nařezávání tváře), *keloidizace* (vlození předmětu a srůstem zvětšení jizvy) apd.“ [Rychlík 2005: 298].

³ Branding je „velice bolestivé vypalování ornamentů, cejchování, menší značky (max. 15-20 cm) se vytvářejí rozpáleným železem ohřátým na teplotu 700-800°C, výsledkem jsou popáleniny třetího stupně a stálé poranění“ [Rychlík 2005: 284].

- potřebu identity – uvědomování si vlastního já, seberealizace, utváření sebe sama
- potřebu životní cesty – permanentní ozdobení lidské kůže může značit milníky na této cestě, které se pojí s různými životními obdobími nebo věcmi, které jsme na této cestě potkali [Nakonečný 2009].

Tetování může poskytovat pocit zvláštnosti, originality a jinakosti. Druh, styl, symbol a umístění tetování mnohdy vyjadřují esenci konkrétních pocitů ozdobeného jedince. Tato ozdoba také často vyjadřuje určitý vzdor, projev svobody, ale zároveň i masku, která se snaží navenek něco zakrýt. „Důvody mohou být různé, někteří se chtějí pouze odlišit od konzumní společnosti, jiní kopírují svého hudebního, filmového, sportovního či jiného idola, další za pomoci tetování vyjadřují sounáležitost s nějakým subkulturním společenstvím. Mnohým se tetování prostě jenom líbí. Nelze opomenout ty, kteří si nechávají vytetovat něco, co jim bude po celý život připomínat důležitou událost – například datum svatby, portrét narozeného dítěte apod.“ [Fiksa 2011: 18]. Tetování má přímo terapeutický účinek na vývoj osobnosti. „Takovým způsobem, jakým tetování dotváří proporce tělesné, takovým dotváří i dispozice duševní, celou osobnost člověka, jenž hledá co nejlepší harmonii se sebou samým a se světem kolem sebe“ [Křížová 1996: 28]. Ale, jak už jsem psala výše, nejtypičtější motivací k ozdobení kůže je obyčejná lidská přirozenost, která spočívá v touze zalíbit se.

1.2 Definice tetování a piercingu

Domorodý pojem pro fenomén tetování se postupně rozšířil do všech světových jazyků. „Původní tahitské slovo *tatau* znamenalo „označovat“, spřízněné samojské *tautau* značilo „kreslit“ a i malajské *tatu*, výraz pro „ránu“, nebylo významově ani etymologicky příliš vzdáleno. Angličtina zprvu psané slovo *tattow* přeměnila v *tattoo*“ [Rychlík c.d.: 27, kurziva a uvozovky v originále]. Co tento výraz v praxi znamená? Definic výrazu tetování je tolik, kolik je způsobů, jakými na něj můžeme nazírat. Největší publikovaná encyklopedie ve světě Encyclopædia Britannica popisuje tetování jako permanentní znak nebo ornament, který je na těle vytvořen zavedením pigmentu skrze kůži do těla nositele. Občas se tento pojem užívá ve vztahu k úmyslnému vytváření jizev [Encyclopædia Britannica 1991: 578]. Výraz piercing je odvozený

z anglického slova *pierce* (*propíchnout, prorazit, probodnout*), značí propíchnutí kůže na určité části těla a následnou aplikaci šperku.

2 Z historie zdobení lidského těla

Na počátku 19. století antropologové v rámci vzniku různých teorií zaměřili svůj zájem mimo jiné na šíření kulturních prvků. Evolucionističtí antropologové⁴ tetování chápali jako jeden z elementů vývoje lidstva, jeho výskyt a následná expanze v jednotlivých kulturách odpovídaly tomu, na jakém stupni vývoje se daná kultura nachází. V rámci evolucionistické teorie bylo tetování například označováno jako prvek, který slouží k zakrývání částí těla, k pokusu o odívání. Zájem difuzionistů se pak ale odvrátil od studia kulturních změn v čase ke studiu kulturních změn v prostoru, jako důsledek střetů jednotlivých kultur⁵.

Tato celosvětově rozšířená forma zdobení nelze zasadit do jednotné a přehledné teorie o jejím původu a expanzi. Mnoho vědců se snažilo zjednodušit kulturní difuzi tohoto fenoménu na model celosvětového postupného přenosu kulturních prvků. Ale podoba jednotlivých technik a symbolů vyplývá spíše z vlastností a podmínek, které byly společně všem lidem dány: dychtivost po zdobení těla, touha odlišovat se a velmi málo možností, jak toho dosáhnout [Rychlík c.d.: 28].

Je složité zmapovat, jak se tetování a piercing šířily mezi jednotlivými kulturami, protože jejich existence je prokázána v podstatě na všech kontinentech a každá z kultur hrála v jejich vývoji důležitou roli. Pojďme se tedy alespoň podívat na nejstarší důkazy o jejich existenci a na některá vybraná nejznámější a nejvíce tradiční místa, která jsou i dnes spojována se zdobením těla. Neumíme určit, kde tetování a piercing vznikly, ale můžeme říci, že byly zpopularizovány všude ve světě. Tetování se takto rozšířilo převážně díky Oceánii, právě na těchto místech ho totiž viděli mořeplavci, kteří ho pak šířili dále.

⁴ Jádrem evolucionismu je „předpoklad psychické jednoty lidstva“, tzn., že „člověk vždy a všude disponuje stejnými mentálními vlastnostmi, které jsou nezávislé na rase, prostředí nebo době“. Evolucionisté byli zastánci názoru, že všechny kultury a společnosti prochází shodnými stupni vývoje od divoštví přes barbarství až do civilizace [Soukup 2000: 24].

⁵ Difuzionismus bylo paradigma reagující na evolucionismus. Kulturní změna byla najednou pojímána jako konkrétní prvek přicházející zevně, ne jako nutný abstraktně stanovený vývojový stupeň [Soukup 2000: 38].

2.1 Nejstarší nálezy tetování

Převážná část autorů hovoří o tetování jako o něčem, co se vyskytuje již od pradávna, ale málokterý autor si dovolí hovořit o konkrétních datech, ta v literatuře většinou neobjevíte. Dle archeologických výzkumů se jedná zřejmě o nejstarší formu umění vůbec, byly nalezeny některé nástroje, které nasvědčovaly, že byly k tetování a skarifikaci používány. Z období 14 000 let př. n. l. byly dokonce nalezeny lidské kosti a lebky se stopami zářezů. Ty mohou odkazovat na různá rituální jizvení a vpichy do kůže. Nicméně to nic nemění na faktu, že hypotézy na možné stáří fenoménu tetování lidského těla se rovnají pouhým odhadům.

2.1.1 Ledový muž Ötzi

Jedna z nejstarších a nejlépe zachovaných mumií byla nalezena 19. září roku 1991 německými turisty na ledovci v italských Alpách poblíž hranic s Rakouskem. Jednalo se o pozůstatky lovce, který byl zabit šípem přibližně před 5 000 lety. Přezdívá se mu Ötzi, muž z ledovce nebo také ledový muž⁶. Vědci našli na jeho kůži cenné informace a padesát sedm pečlivě umístěných tetování ve tvaru křížků a podélných čar. Nejprve se sice domnívali, že se jedná o popáleniny či stopy po bičování, ale po detailnějším ohledání bylo skutečně prokázáno, že se jedná o tetování [Spindler 1998: 158, 159]. Největší množství tetování měl Ötzi na zádech, na koleni a kotnících. Zajímavé je, že nebyl pečlivě zabalen a pohřben, zkrátka jednoho dne zemřel a zůstalo mu oblečení a zbraně. Vědci byli na rozpacích nad významem jeho tetování. Když bylo provedeno CT jeho těla, zjistilo se, že má artritidu v kotnících, koleni a zádech. Někdo dospěl k logickému závěru, že ta tetování mohla mít terapeutický účel, buď měla nějaký magický význam a pomáhala mu překonat bolest anebo byla léčivá a zajistila mu skutečnou úlevu od bolesti [Ferguson, Procterová 1998: 10].

⁶ „Platné vědecké označení nálezu zní: „mladoneolitická mumie z ledovce na Hauslabově sedle, obec Schnals, Tridentisko-Horní Adiže, provincie Bolzano, Itálie““[Spindler 1998: 68].

2.1.2 Amunet

Před objevením ledového muže byla považována za nejstarší dochovaný nález tetovaného člověka mumie Egyptské kněžky Amunet z období kolem 2 000 př. n. l. Mnozí historici a vědci mluví o Egyptě jako o kolébce tetování. Jelikož byl Egypt velmi vyspělý, co se týče mumifikace, dochovala se těla, která nám mohou poskytovat fakta o tetování ve starověku. Na těle Amunet, kněžky bohyně Hathor, bylo díky zachování těla tetování velmi dobře viditelné. Měla vytetované podélné čáry na ruce a nohu a elipsovité útvary vytvořené z teček na podbřišku. Mluví se o tom, že její tetování nemělo nějaký hlubší význam a funkci jako například ta Ötziho. Zdá se, že měla spíše estetický a sexuální charakter.

2.2 Nejstarší nálezy piercingu

I historie tohoto zdobícího fenoménu začíná u primitivních společností a existují dohady o tom, že domorodé kmeny aplikovaly piercing v brzkém věku dětem, protože měl pozitivní vliv na vývoj jejich imunitního systému. Šperky rozmanitých tvarů se v těchto dobách vyráběly převážně ze dřeva nebo různých kostí. První zmínky o piercingu pochází z mladší doby kamenné. V Africe byly nalezeny šperky z krunýřů želv, zubů divočáků či různých zvířecích kostí a historické malby dokládají, že tamní lidé je užívali k ozdobení uší nebo nosu. Také ledový muž Ötzi vykazoval známky piercingu uší, další důkazy byly nalezeny na mumiích z Egypta nebo na archeologických vykopávkách z různých míst na zemi. Například „Piercing nosu byl poprvé zaznamenán před cca 4000 lety na Středním východě, kde velikost kroužku označovala bohatství rodiny. O tomto piercingu se také píše v Bibli, kdy Izák, když našel manželku Rebeku, daroval jí zlatý kroužek, v hebrejštině nazývaný „Shanf““ [Fiksa 2005: 10, uvozovky v originále].

2.3 Tradiční tetování

Tetování, stejně jako mnoho dalších kulturních zvyků nebo uměleckých stylů, prošlo během staletí celou řadou změn – ať už se jednalo o rozkvěty nebo úpady.

Tetování bylo součástí mnoha kultur a my se v dalších kapitolách podíváme na některé vybrané z nich. Cílem mé práce není postihnout celou historii tohoto fenoménu ve všech kulturách, vybrané příklady poslouží jen jako ukázka toho, jak tradiční tetování fungovalo a ukázka toho, že se k němu lidé dnes navrací.

2.3.1 Nový Zéland

Na tomto místě nalezneme jednu z nejizolovanějších kultur planety, Maory, kteří se stali téměř synonymem pro mimoevropské tetování. Maorové, kteří jsou původním polynéským obyvatelstvem Nového Zélandu, jsou známí především svým válečnickým duchem a výrazným tetováním v obličeji. Muži se tetují hlubokým obličejovým moko⁷, jež má složitý ornamentální a spirálovitý styl značící postavení v hierarchii společnosti [Pritchard 2001]. Zdobí se ale i jiné části těla a tetují se i ženy.

Nový Zéland poprvé navštívil v roce 1642 cestovatel Abel Tasman. V jeho deníku se ale neobjevují žádné poznámky o tetování, dá se tedy předpokládat, že v té době ještě nebylo moko rozvinuté, jinak by ho těžko mohl přehlédnout [Robley 2008: 1]. Další poznámky o Novém Zélandu a jeho obyvatelích máme až z deníku kapitána Jamese Cooka, který již tetování podrobně popsal. „Jejich těla a obličeje jsou posety znaky z černého barviva, kterým říkají amoco – široké spirály na hýždích, černí na stehnech u většiny z nich, tváře starých mužů, znaky téměř úplně pokryté. Tetováním dosáhnou dospělosti a současně i váženosti...Jejich znaky jsou obecně řečeno spirály, tetované s velkým umem až téměř elegancí. Jedna strana odpovídá druhé, značky na tělech přechází v motivy listoví, záhyby filgránských ornamentů, ale v takovém bohatství forem, že žádné dvě práce ze sta, na první pohled stejné, nejsou při podrobném ohledání shodné“ [Robley c.d.: 5].

Na konci 17. století se Maorům změnil život, když do jižního Pacifiku připluli britští kolonizátoři. Díky britským kolonizátorům v 18. století málem zanikl tento unikátní kulturní zvyk zvaný moko. Podle maorského zvyku byly totiž hlavy mužů, kteří byli zabiti v boji, mumifikovány, a tím jim byla vyjádřena pocta za jejich odvážnost. Tyto hlavy se později začaly sbírat a sloužily jako suvenýry, vyměňovaly se za zbraně a vedlo to k tomu, že Maorům byly záměrně stínány hlavy, aby mohly být

⁷ Moko je maorský výraz pro tetování

prodány evropským sběratelům. Na konci 18. století tedy Maoři přestali moko vytvářet a tato forma umění téměř vymizela, zachovala se jen v odlehlých oblastech.

Starodávné tetovací praktiky staré tisíce let téměř vymizely, ale mladší generace znovu našla tento typ umění díky tatérům, kteří se pokouší oživit slavné maorské obličejové tetování. Tradičním maorským motivem jsou zakroucené linky a spirály, tyto obrazce mají inspiraci v přírodě a každý motiv má striktní význam. Všechna moka předávají nejdetailnější informace o jejich nositelích – o jejich rodině, postavení, zážitcích, hodnotách apod. Ženské moko je také znamením krásy, mužské moko značí válečníka. Maorové moko také využívali k tomu, aby vypadali démonicky a nahnali v bojích protivníkům strach, ale chtěli se i odlišovat a také se zalíbit ženám [Robley c.d.: 16].

V poslední době zažívá Moko jakési znovuzrození. Dnešní generace považuje moko za způsob, jak vzdát čest svým historickým kořenům a vyjádřit maorskou hrdost, protože moko v obličejí je pouze pro Maory. Bylo by považováno za urážku, pokud by si nechal moko v obličejí udělat někdo, kdo není Maor. Tetování se původně vyrývalo rydlem do kůže, a to dvakrát, s mezičasek k zahojení. Když se vytvořila hluboká jizva, vyplnila se barvou z mízy a sazí. Tatěři, kteří se dnes pokouší spojovat starobylé zvyky s moderními technologiemi, používají staré tradiční motivy a nové tetovací strojky. „Nemůžeme si být jisti významem moko, ale byl vždy symbolem maorské identity. Dnes, když se mladí Maoři znovu rozhodují přijímat moko jako součást zkoumané kultury, je tento symbol tak silný, jako byl kdysi“ [Ferguson, Procterová 1998: 14]. Traduje se, že tento typ tetování pochází od mořeplavců Polynésanů a je starší než 2 000 let. Proto se poďme podívat na severní část polynéského trojúhelníku.

2.3.2 Havaj

Domorodá tetování na Havajských ostrovech mají určitou příbuznost s novozélandským moko, jsou součástí polynéské kultury, která tyto ostrovy objevila. Tradiční polynéské tetování se provádí ručně nástroji, které jsou vyřezané ze zvířecích kostí. Ani Polynésanům tetování neslouží jen jako dekorace, ale má hlubší význam, definuje jejich společenskou roli a status. Tetování na těle může o Polynésanovi říkat, kdo vlastně je, co dělá, jaké bitvy vyhrál nebo kolik zabil protivníků v boji. Polynésané také věří, že je tetování ochrání před případnými zraněními a před zlými duchy. Pro

chlapce, který dospívá, slouží tetování jako první krok k dospělosti. Slouží jako symbol životní proměny z chlapce na muže, který začíná žít život muže – loví, rybaří, obhospodařuje půdu. Na Havaji mohou být její obyvatelé tetováni na všech částech těla, včetně (pro ně typického) jazyka [Ferguson, Procterová 1998: 16].

Dříve se v Polynésii k vytvoření tetování používaly takové hřebínky z ptačích zobáků, kančích zubů či rybích ocasů. Hřebínek, který se skládá z ručně vyřezávaných jehel, je široký asi dva centimetry a má třicet až čtyřicet zoubků, dnes se vyrábí z kovu. Hřebínek se připevní na dlouhou násadu ze dřeva a pravidelným poklepáváním paličkou se barvivo vyrobené z popela ořechu dostává pod kůži. Mnozí lidé věří tomu, že právě tato metoda dala vzniknout původnímu termínu *tatau*, protože *tata* znamená pohyb opakovaně dělaný rukou a *u* znamená barva. V polynéských tetováních se často objevuje jejich duševní propojení s přírodou. Typický je domorodý pásek kolem celého stehna, tradičně se v něm vyskytují prvky z přírody – voda, vzduch, země, vítr, zvířata – hlavně ptáci a ryby, ty symbolizují každodenní život v Polynésii; tato tetování se vytváří i pro šťastnou cestu životem.

Toto starobylé umění dodnes přežívá díky tatérům, kteří se snaží o znovuzavedení starých tradic. Pásky, které dnes vytváří na stehnech, označují jako „nová domorodá tetování“ – mají stejný význam jako ve staré Polynésii, jsou to ochranné symboly, ale v novém moderním kabátě. I dnes si nechávají mladí Polynésané dělat tradiční tetování, které je vyhrazené pro speciální příležitosti, když dokončí nějakou životní etapu – dostudují školu, seženou stálé zaměstnání, založí rodinu, zkrátka, když se stávají dospělými. Tatéři a jejich učedníci se snaží navodit atmosféru v pravém polynéském stylu. Tetuje se často venku v přírodě ve skupině lidí, kdy tatérovi učedníci natahují kůži na stehnech tetovaného muže. Věří, že tím uvolňují energii, která prochází jejich dlaněmi, a že s ním sdílí jeho bolest [Ancient Ink 2008].

2.3.3 Japonsko

Japonsko zaujímá v umění tetování velmi zajímavé postavení. Pro své klasické vzory a dlouholetou tradici se považuje za současný evropský vzor. Druhá stránka věci je, že zde bylo tetování téměř po celou dobu zákony zakazováno. Díky tomu se později vyskytovalo především v podsvětí a dodnes je spojováno s mafií [Bosáková 2002: 23].

První archeologické nálezy poukazující na možné tetování pochází z období 8 000 až 300 př. n. l. O prvním trestaneckém tetování jsou zmínky zhruba ze 7. století,

kdy bylo Japonsko poměrně ovlivněno Čínou. Dříve se trestanci označovali odříznutím boltce ucha nebo nosu, toto kruté označení později vystřídalo právě tetování. Odsouzení trestanci byli označováni na čele a pažích. Zhruba do 16. století byli tetováni všichni lidé, kteří se řadili v japonské společnosti mezi vyvrhele. Jak se zvyšoval počet tetovaných zločinců, začali se seskupovat do zločineckých gangů a nakonec začali být známí jako Jakuza – japonská mafie. Teprve v 17. století dostává tetování symbolický a funkční význam estetický [Rychlík c.d.: 151].

Je zajímavé, že tento druh umění byl ilegální a přesto už několik set let stále vzkvétá. Po 2. světové válce sice bylo tetování zlegalizováno, ale s ohledem na Jakuzu se s ním stále pojí negativní konotace. Jakuza je pro Japonce synonymem pro strach, násilí a mučení. Tetování pro ně znamená solidaritu a rebelii vůči společenskému řádu. Trestanci se snažili překrýt původní tetování a nechali si dělat další a další, až měli celobarevné kresby po celém těle, říkali jim „oblek“. Tato tetování byla dokonalá umělecká díla, na kterých tatéři pracovali stovky i tisíce hodin. Stinnou stránkou je, že někteří nositelé těchto uměleckých děl, byli po smrti staženi z kůže kvůli obchodování na černém trhu. Dodnes se říká, že sběratelé obchodují s potetovanými lidskými kůžemi, i když je to samozřejmě nelegální [Ancient Ink 2008].

Metoda aplikace tradičního japonského tetování je velmi bolestivá, říká se jí ruční vklepávání. Paličky s 36 ostrými jehlami se dříve vyráběly z bambusu, dnes se používají kovové. Tatér paličku namočí do inkoustu a pak poklepem zapichuje jehly do kůže. Je to metoda, která vyžaduje neuvěřitelnou přesnost, výdrž a soustředění. Užití této staré techniky velmi bolí, ale stále se používá, protože zručný tatér dokáže s paličkou vytvořit tak jemné stínování a barvy, které moderní tetovací strojek nikdy nevytvoří. Tatér maluje jehlami na živé plátno a vytváří úžasné umění. Základním prvkem většiny velkých barevných japonských tetování jsou květiny linoucí se přes celé tělo. Například pivoňka je tradiční japonský symbol dlouhého života a prosperity [Ancient Ink 2008, Rychlík 2005].

Dnešní mladá generace přebírá spíše západní styly tetování, milují americké vzory. Jelikož je v japonské společnosti stále tetování spojováno s Jakuzou, pramení z toho mnohé předsudky a obtíže. Mladí tetovaní mohou mít problém sehnat práci nebo mají například zákaz vstupu do veřejných lázní a bazénů.

2.4 Stručná historie tetování v „západní společnosti“

První průkaznou zmínkou o tetování na území Evropy je výše zmíněný archeologický nález ledového muže Ötziho. Celkem spolehlivé zmínky o tetování můžeme vyčíst v knihách antických spisovatelů, kteří píšou o zdejších kulturách. Například Hérodotos z Halikarnássu (5. stol. př. n. l.) o něm mluví v souvislosti s Thráky, pro které tetování znamenalo vznešenost [Rychlík c.d.: 203].

Do antického Řecka se tetování nejspíše dostalo z Persie nebo Egypta, ale i zde, stejně jako v Římě, se později snížilo na úroveň vyvrhelů společnosti. Bylo používáno především pro označování trestanců a otroků [Bosáková 2002: 13]. Vzhledem k tomu, že se tetování hojně užívalo k „cejchování“, pokoušelo se pak mnoho označených o detetuaci. Už v 6. století popsal jeden z římských lékařů postup odstranění tetování, který musel být velmi bolestivý a téměř neúčinný, protože po něm zůstaly obrovské jizvy, které stejně tetování prozradily [Rychlík c.d.: 203].

Tetování se objevovala i na tělech prvních křesťanů, vyrývali si do kůže křížky a různé nápisy na počest Boha, ale roku 787 papež Hadrián I. tetování označil jako cosi, co ničí dokonalé dílo Boha, a zakázal ho. Některými církevními představiteli bylo tetování dokonce označováno jako satanovo dílo nebo později jako znamení čarodějnic, a proto s postupným šířením křesťanství tento zvyk v Evropě vymizel [Rychlík c.d.: 208, 209]. Znovu se objevil až kolem 11. a 12. století v souvislosti s křížovými výpravami, kdy křesťanští bojovníci zapříchli, že se z tetování stala moderní vzpomínka na cestu do Svaté země [Ferguson, Procterová 1998: 20].

2.4.1 První obrození

Na konci 18. století se uskutečnilo znovuzrození tohoto zdobícího fenoménu díky dobrodruhům a mořeplavcům, kteří si přiváželi z dalekých cest (hlavně z Oceánie) na svém těle suvenýry, nejčastěji právě v podobě tetování. Krom toho si někteří námořníci s sebou z cest přiváželi i tetované domorodce, které pak využívali ke svým výdělkům – vystavovali je jako cirkusovou atrakci. Postupně se začaly objevovat i kopie domorodých tetování, které si vytvářeli sami námořníci při nudných dlouhých plavbách na lodích, nakonec to dospělo až ke klasickým námořnickým symbolům, jako jsou kotvy, palmy, srdce propíchnutá šípem apod. Tyto námořnické symboly měly pro

jejich nositele sdílený význam. Palma značila cesty do jižních moří a šťastný život; kotva, kříž a srdce symbolizovaly lásku, víru a naději [Blatová 1995].

V průběhu 19. století se ze zdobení lidského těla začala stávat móda. V největších přístavních městech začaly vznikat první tetovací salóny a odtud se největší mistři tatěři přesouvali do vnitrozemí. Fenomén tetování se začal postupně rozšiřovat a poté, co zasáhl nižší vrstvu bohémů, stala se cílovou skupinou i aristokracie. „Eduard VII., princ z Walesu, byl prvním tetovaným. Stalo se tak při návštěvě Jeruzaléma, na jeho velké cestě. V roce 1862, když bylo princovi dvacet let, povolali známého tatěra Françoise Souwana: Princ si vybral vzor zahrnující jeruzalémský kříž, který Souwan na jeho předloktí dokonale vytetoval. Souwan rozpoznal ve svém zákazníkovi právoplatného dědice britské koruny, a proto odmítl plat a žádal prince, aby tetování přijal jako výraz úcty...“ [Ferguson, Procterová 1998: 20]. Eduard VII. Byl sice prvním tetovaným aristokratem, ale rozhodně nebyl posledním. Během 19. a 20. století ho následovalo mnoho princů, králů, carů, ale i jejich žen, z různých evropských zemí, a tak se tetování začalo stávat módním hitem.

2.4.1.1 Vynález tetovacího strojku

Renesance tetování proběhla z velké části díky neustálému zdokonalování techniky. Známý vynálezce Thomas Edison hrál ve světě tohoto umění důležitou roli. Jedním z jeho raných vynálezů bylo pero na šablony, původně ho chtěl využívat ke kopírování dokumentů. Pero obsahovalo elektrické kolečko, které pohybovalo jehlou podobně jako u šicího stolu, a tím přenášelo inkoust na spodní list papíru - tím se zhotovila kopie. První, koho napadlo udělat z tohoto pera první verzi elektrického tetovacího strojku, byl Samuel O'Reilly – irský imigrant v New Yorku. Lehce poupravil trubičkový mechanismus, aby měl strojek větší důraznost, přidal zásobník na inkoust a přiosřil jehly, aby hladce prošly kůží. V roce 1891 získal ve Spojených státech amerických první oficiální patent na elektrický tetovací strojek, práva v Evropě si zařídil jeho bratranec.

O pár let později si vyhlášený tatěr Charlie Wagner nechal patentovat o mnoho vylepšenou verzi strojku. Přičemž technologie a vzhled dnešních tetovacích strojků je ještě o něco málo rozvinutější, ale základní princip zůstává stejný jako ten Wagnerův [Ancient Ink 2008]. S vynalezením tohoto strojku se spustila další etapa tělesného

zdobení. Práce byla mnohem rychlejší a díky tomu bylo možné umělecky zdobit mnohem větší plochy kůže. Ale tato technická vymoženost vedla také k tomu, že se z umění vyšších vrstev stala opět pokleslá zábava nižšího charakteru, která ztrácela veškerou fantazii a profesionalitu [Rychlík c.d.: 219].

2.4.2 Úpadek

Zatímco v období mezi 1. a 2. světovou válkou zažívalo tetování ve Spojených státech Amerických rozmach v módě, v Evropě se ho opět chystali využívat k označování vězňů – tentokrát v koncentračních táborech. Zřejmě tento fakt měl později velký vliv na to, že kultura tetování na nějakou dobu uvadla. Doba, kdy bylo tetování celospolečensky akceptováno a dokonce i obdivováno, byla nenávratně pryč a tetování se opět muselo snažit získat si své obdivovatele. V 50. letech bylo zdobení těla převážně záležitostí mužů, hlavně vojáků a následně i hippie. V socialistických zemích východního bloku bylo profesionální tetování zakázáno, tudíž se začaly vyvíjet primitivní pokusy o ozdobení těla, které byly často spojené s vysokým rizikem nákazy infekčními chorobami [Blatová 1995]. V České republice se tento trend změnil až po listopadu 1989, kdy byl v roce 1992 v Praze otevřen první profesionální tetovací salón, který je dnes stále funkční a velmi vyhlášený.

2.4.3 Druhé obrození

Během 60. let se fenomén tetování začal opět těšit společenské oblibě, hlavně v Americe. Rychlík píše, že západní autoři tomuto období říkají „druhá renesance“. O tento druh umění se začalo zajímat čím dál více mladých lidí s vyšším vzděláním a hledali v něm nové aspekty, které jim klasické a tolerované umění neposkytovalo. Tetování stále nebylo společností zařazeno do nějaké obecné kategorie a stále kolísalo někde na pomezí řemesla a nižšího pokleslého umění [Rychlík c.d.: 227]. Mladí tatěři, často studenti vysokých škol uměleckého zaměření, začali v tetování vidět možnou formu sebevyjádření. Kladli velký důraz na kreativitu a vzhledem k jejich vzdělání v oblasti umění, vytvářeli na lidské kůži díla opírající se o různé umělecké zdroje. Tetování tak bylo ovlivněno například tradičním japonským stylem, kmenovými

ornamenty, různými abstraktními expresionismy nebo dokonce fantasy [Sanders 1988: 401, 402].

Místní dobová atmosféra je popisována zhruba takto: „Tetovači se cítí být umělci, fotografie výjimečných děl jsou vystavovány i v galeriích. V devadesátých letech měla kolosální úspěch výstava v newyorském Soho. Jistý zájem o tatuáž projevilo i vysoké umění, vždy lačné nových impulsů. Pořídit si výtvar od legendárního mistra má koneckonců cosi společného i s tím, jak se umění kupuje a o něm diskutuje. V tetování je nicméně přítomen i zvláštní prvek pirátství – pěkné věci z magazínů se kopírují a unikáty se recyklují v jiné podobě. Kritici označují tetování za vyšlechtěný kýč“ [Rychlík c.d.: 227].

2.4.4 Současné tetování

Tetování v moderní společnosti nabývá především osobnostního a estetického významu⁸. „Zásadní změnou soudobého tetování, která úzce souvisí s tezí o nabývajícím dominanci estetické funkce, je postupný a dlouhodobý přechod od obskurní, řemeslné výroby k široce akceptované formě umění. Americký sociolog Clinton R. Sanders si tohoto trendu povšiml, když zkoumal transformující se tetování v USA. Ve své klasické práci definoval tetování jako formu sociálního umění, jež má vnitřní obsahy, ale přitom někdy disponuje i nespornou estetickou kvalitou“ [Rychlík 2005: 228]. Nepovažuji za důležité nijak zvlášť rozvíjet tuto podkapitolu, mnohem více k tématu současného tetování se zřejmě odkryje v kvalitativním výzkumu, který je součástí této práce. Pojd'me se proto raději podívat na jednu konkrétní formu současného tetování, která se ve výzkumu neobjevila, protože se ve výzkumném vzorku nevyskytl žádný trestanec.

2.4.4.1 Vězeňské tetování

Dalo by se říci, že paradoxně tam, kde je tetování zakázané zákonem, tam se vyskytuje v největší míře. Tetování ve vězení začalo vznikat převážně z nudy, ale rozrostlo se v něco, co symbolizuje hierarchické struktury a vypráví životopisy vězňů. V tomto prostředí mohou tetování vysílat důležité informace o tom, kdo jste, do jaké

⁸ Více v kapitolách 3.10 a 3.3

skupiny patříte nebo jaké zločiny jste spáchal, tetování zde hraje určitou roli sebe-identifikace a stejně tak pomáhá identifikovat ostatní vězně. Můžete vyčíst věžňovy zájmy, náboženské vyznání, po kolikáté je ve vězení apod. Věžeňské tetování je poměrně vážná záležitost z důvodu těchto propracovaných symbolických systémů, ty mohou totiž vést k násilí mezi různými skupinami – tak to funguje po celém světě [Michálková 2009: 24].

Ve věznicích s nejvyšší ostrahou může být pro věžeňské strážce důležité vědět, jak jednotlivé symboly interpretovat. Je potřeba identifikovat, do kterých gangů jednotlivci patří, aby se jim podařilo co nejvíce zamezit násilí. Některé mafiánské gangy totiž ctí pravidla, že pokud se potkají s členem znepráteleného gangu, musí se pokusit ho zavraždit, jinak budou zavražděni oni sami svým vlastním gangem. Strážci pak v tetováních čtou jako v knihách. Tak například vytetovaný symbol 1488 – 14 znamená 14 slov, krédo, kterým se řídí skinheadi⁹. 88 symbolizuje 8. písmeno v abecedě, což je písmeno H, takže 88 jsou dvě H vedle sebe a to znamená Heil Hitler. Skinheadi mají i tetování, které se dá získat jen ve vězení. Jsou to dva blesky. Toto tetování si musíte „zasloužit“ za to, že uděláte něco velmi brutálního, drastického, například někoho zavraždíte. Pokud je někdo nositelem tohoto tetování, ostatní vězni se pokusí ověřit, zda ho nosí opravdu „oprávněně“, pokud zjistí, že ne, mají právo ho z těla odstranit, zkrátka vyříznout [Ancient Ink 2008]. Věžeňská tetování bývají spojená s násilím a nenávistí, ale stejně tak se spojenectvím a spřízněností. Další běžné věžeňské symboly jsou okřídlená srdce, hadi, meče, lebky, pavouci a velkou symboliku mezi zločinci má orel, který má roztažená křídla – upozorňuje na styky na vyšších místech [Brixa 2011: 29].

Metoda aplikace je určitě drsnější a nebezpečnější než „venku“, už proto, že zdejší tetování je ilegální a tetovací strojky jsou pašované zboží, často jsou vyráběné z různých věcí přímo ve věznici. Motorek z nějakého přístroje, něco málo inkoustu, nějaká svorka nebo kancelářská sponka nebo pro Čechy přímo typická verzatilka. Ve věžeňském systému je mnoho umělců, kteří si umí poradit i v tomto prostoru. Mnohdy tam z nudy vznikají skvostná díla, která „venku“ jen tak nevidíte, mají duši. Ta tetování jsou často rozporuplná a odráží se v nich momentální psychické rozpoložení dotyčného jedince. Dotyčný je totiž najednou součástí věžeňské subkultury a začne přejímat její systém hodnot. Opravdu důležité je, že nikdo nesmí „zneužít“ symboliky

⁹ We Must Secure The Existence Of Our Race And A Future For White Children - je třeba chránit existenci naší rasy a budoucnost pro bílé děti.

tetování. Respektování tohoto umění a konkrétních symbolů patří k jakémusi nepsanému vězeňskému kodexu.

3 Funkční a symbolický význam

Existuje velké množství důvodů, proč své tělo modifikovat a ozdobit. Mohli bychom dokonce říci, že existuje přesně tolik důvodů, kolik je ozdobených jedinců. V tomto nepřeborném množství důvodů a významů můžeme nalézt jakési obecné principy zdobení těla, není však vhodné od sebe tyto jednotlivé kategorie striktně oddělovat. Každá ozdoba může mít více funkčních a symbolických významů, které se mohou i vzájemně překrývat nebo se doplňovat. Některé mohou být sdílené skupinou, jiné mohou být vnímané jen ozdobeným jedincem, a to i v případě, kdy se to týká pouze jedné konkrétní ozdoby.

Otázky typu – „*Co to tetování znamená?*“ nebo „*Proč sis nechal udělat ten piercing?*“ slýchají ozdobení lidé velmi často. I malý jednoduchý vytetovaný kvítek bude vyvolávat myšlenku, zda-li nemá mít nějaký skrytý význam. „Hluboký symbolický význam mohou mít i velmi prosté motivy. Symbol sděluje víc, než co je zřejmé na první pohled: k něčemu se váže, něco připomíná, vyvolává asociaci, evokuje obecně známý příběh“ [Hemingson 2010: 19]. Je ale třeba si uvědomit, že funkční i symbolický význam se může měnit v závislosti na tom, jakou optikou se na něj díváte. V každé kultuře a v každém časovém období se může jeden a ten samý obrázek vykládat úplně jiným způsobem a sloužit k úplně odlišnému účelu. Jak říká Ruth Benedictová, nikdy nemůžeme zcela pochopit kulturu tím, že budeme studovat její jednotlivé kulturní prvky, musíme studovat jejich význam ve vztahu ke kultuře jako k celku. Jestli chceme odhalit skutečné příčiny nějakého jednání, musíme ho orámovat kontextem normativního hodnotového systému, který je v dané kultuře institucionalizován [Benedictová 1999].

Konrad Spindler, který byl povolán ke zkoumání těla Ötziho, popsal možné důvody ke zdobení těla takto: „Vytváření znaků na kůži lidského těla má buď psychologický, nebo praktický význam, přičemž oba významy se mohou překrývat. V první řadě, pokud jde o výmluvné obrazce, či dokonce umělecké výtvořiny, slouží tetování ke zkrášlení kůže. Nezřídka dokládá dosažení jistých životních mezníků, velmi často kupříkladu pohlavní zralost. Tetováním mohou být vysílány i sexuální signály nebo může vyjadřovat niterný stav člověka – lásku, nenávisť, smutek či touhu po pomstě. Kromě toho mohou skrytě nošená znamení odrážet politické přesvědčení nebo

náboženské vyznání. Další skupina tetování upozorňuje například na zařazení ve společnosti, vlastnická práva, zmocnění, původ nebo identitu, příslušnost k nějaké skupině; v neposlední řadě lze tetováním vyjádřit i výkony, například počet usmrčených nepřátel, množství skolených zvířat či dobytých žen. Konečně existují tetování nebo i vypalování určitých znaků (tzv. kauterizace) s údajným léčebným účinkem“ [Spindler 1998: 162].

3.1 Symbolická antropologie

Vzhledem k tématu práce považuji za nutné alespoň okrajově zmínit symbolickou antropologii. Antropologický slovník uvádí, že symbol je v antropologii „jakýkoliv objekt, akt nebo událost sloužící přenosu myšlenek nebo významů; symboly představují vnější zdroje informací, které člověku umožňují chápat a interpretovat fyzický a sociální svět“ [Malina 2009]. Když si antropologie začala uvědomovat kulturní sílu symbolu, začaly díky lingvistickému vlivu vznikat teorie zkoumající kulturu jako relativně autonomní systém sdílených symbolů a významů. K prvním představitelům této teoretické orientace patří skotský antropolog Victor Witter Turner, který se zabýval komplexními rituály a přitom se zaměřil na možnosti, jak interpretovat jejich symboliku.

Za nejznámějšího představitele symbolické antropologie považuji amerického antropologa Clifforda Geertze. Geertz, který byl ovlivněn Maxem Weberem a jeho přístupem založeném na chápání sociokulturních jevů, považoval za podstatu etnografie interpretaci významů, k čemuž používal metodu zhuštěného popisu.¹⁰ „Domníváje se, společně s Maxem Weberem, že člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo, považují kulturu za tyto pavučiny a její analýzu tudíž nikoliv za experimentální vědu pátrající po zákonu, nýbrž za vědu interpretativní, pátrající po významu“ [Geertz 2000: 15]. A přesně to bude naším cílem v dalších kapitolách, budeme pátrat po významech, ale předtím se ještě pojdeme podívat na rituály, protože v rámci různých rituálů se tetování a piercing vyskytovaly nejčastěji.

¹⁰ Zhuštěný popis je termín, který si Geertz vypůjčil od britského filosofa Gilberta Ryla. Smyslem zhuštěného popisu je dojít k velkým důležitým zjištěním na základě mnoha drobných údajů, které mají velmi přesně doložené okolnosti. Klíčem k pochopení jevů, které se snažíme studovat, je totiž jejich kulturní kontext, v rámci kterého mohou fenomény nabývat různých významů.

3.2 Rituál

Rituály bývají častěji spojovány s tradičními společenstvími, ale nejsou vyloučené ani ve společnosti moderní. Antropologický slovník rituál definuje takto: „Rituál je slavnostní obřad, provázený výrazným individuálním nebo kolektivním způsobem chování, který je standardizován, tj. založen na stanovených nebo tradičních pravidlech. Rituály představují jednu ze základních institucí archaických společností, přežívají však i do společnosti moderní, i když jejich obsah se výrazně mění“ [Malina 2009]. Z antropologického hlediska je rituál normativně a symbolicky ustálený způsob chování, který se projevuje komplexními činnostmi obřadního typu, skrze které ustavují členové této sociální skupiny svůj normativní a hodnotový systém. V tradičních společenstvích se nejčastěji jednalo o činnosti magického a náboženského významu [Budil 2003].

Psychologický slovník říká, že rituál je „pravidelné, pevnou kultickou tradicí stanovené opakování bohoslužebných nebo magických úkonů; dále jako obřad, sled slov nebo činů, které vedou k uskutečnění daného cíle; v etologii vrozené vzorce chování, probíhající v přesném sledu; u nutkavé neurózy sled úkonů, které musejí být provedeny, aby se dosáhlo odstranění napětí, někdy znesnadňující praktickou činnost. Synonymum pro slovo rituál je obřad“ [Hartl, Hartlová 2000: 511].

Ze sociologického hlediska zastává rituál funkci integrace v sociálním společenství. O tomto faktu hovořil jeden z nejznámějších sociologů Émile Durkheim, podle něj je rituál základním udržovacím prvkem lidského sociálního života a podává vysvětlení o schopnosti přizpůsobit se v sociálních skupinách. Dalo by se říci, že sociální vztahy se skrze rituály projevují, protože v nich můžeme vyčíst o dané společnosti mnohé. Zároveň se sociální vztahy skrze rituály ustavují, protože se v nich zrcadlí to, co členové dané společnosti považují za důležité. Pokud jednotlivá individua přijímají hlavní ideje svého společenství a jednají podle nich v souladu se sdílenou komunikací, pak může společnost existovat [Durkheim 1998]. Dále Durkheim hovoří o dvojím aspektu rituálů, nazývá je pozitivní a negativní kult. Tyto formy rituálu nestojí ve vzájemné opozici, naopak jsou spolu úzce propojené a jedna předpokládá druhou. Negativní kult spočívá v zakazování určitého jednání, nařizuje zdrženlivost, jedná se v podstatě o tzv. tabu, ale tato tabu jsou podmínkou k dosažení cíle, umožňují přístup k pozitivnímu kultu [Durkheim 2002: 325-339]. Negativním kultem jsou například přechodové rituály, ke kterým antropolog Robert Murphy říká: „Jakákoli změna

v postavení, ať už je normální součástí procesu stárnutí, či nikoli, je obdobím úzkosti a nejistoty pro toho, kdo změnou prochází a pro všechny lidi v jeho okolí. Tato změna sebou přináší odpovídající změnu role, čímž je síť očekávání mezi danou osobou a jejími blízkými narušena a změněna“ [Murphy 2004: 187].

K pozitivním kultům mohou patřit rituály, které přispívají k budování vztahu mezi jednotlivcem a nadpřirozenými silami. Mezi takové rituály patří například rituály smírčí, kdy se společenství snaží vyrovnat s nějakou špatnou událostí, třeba smrtí někoho blízkého. V průběhu těchto rituálů nevychází na povrch pouze smutek, ale třeba i zlost, kdy lidé cítí chuť pomsty [Durkheim 2002]. Zlost a smutek pak lidé projevují sebe-zraňováním, aby dali na odiv svůj skutečný zármutek a přede všemi odkryli, jak moc trpí. V rámci těchto truchlících a sebe-zraňovacích procesů si do ran aplikují popel nebo různé barvicí směsi, a tím si způsobují trvalé označení na kůži.

Jedním z témat antropologie je studium symbolických procesů vytváření identit a také to, jakou roli v tomto procesu hrají rituály. Francouzský antropolog Marc Augé hovoří o rituálu jako o technice se symbolickým účelem vytvoření identity. Rituál tedy v jednom ohledu zastává funkci sjednocovací skrze „jazyk identity“ a v ohledu druhém funkci rozlišovací v rámci „jazyka odlišnosti“. Moderní rituál podle něj utužuje jednotlivé spolky v rámci moderní společnosti, která už ve své komplexitě integrační prvky postrádá [Augé 1999]. Někteří současní autoři jsou toho názoru, že fenomén zdobení lidského těla je mezi lidmi stále oblíbený právě z důvodu strádání integrity a tradic, které si nahrazují „moderními rituály“.

3.3 Estetický význam

Jeden z nejdůležitějších významů zdobení lidského těla je zcela jistě ten estetický, obzvláště v dnešní společnosti se mu přikládá veliká důležitost. Základní přirozenou lidskou touhou člověka je líbit se. Profesor sociologie Clinton R. Sanders ze Spojených států amerických tvrdí, že ať už je hlavní význam tělesných zdobení jakýkoliv, tak dekorativní funkci mají vždy společnou [Sanders 1989: 6]. Sir Edward Burnett Tylor je toho názoru, že: „Když se kůže tetovuje, hlavní účel toho je nepochybně krása“ [Tylor 1897: 263]. Každý člověk, jenž vlastní na těle nějakou tu ozdobu, přemýšlí o estetičnosti. Někdy byli dokonce netetovaní lidé považováni za ošklivé, obzvláště ženy si tetováním dopomáhaly ke kráse [Neuman 1999: 146].

K estetickému významu se ve většině případů pojí některé další hlubší významy. Častěji u lidí z tradičních společností, v dnešní společnosti další významy mohou, ale nemusejí být. Záleží to převážně na nositeli, jaký význam své ozdobě přisuzuje.

Estetický význam je také trochu závislý na formě bodyartu. Piercing není trvalé ozdobení a lze ho kdykoliv odstranit. Sice se dnes díky technickým vymoženostem dá odstranit i tetování, ale stále ho označujeme jako tělesné zdobení permanentní. O piercingu a jeho estetickém významu není nutné nikterak do hloubky přemýšlet, protože když už ho dotyčný nechce, může si šperk sám odstranit, a s tímto vědomím si ho také nechává aplikovat. S tetováním tomu tak není a proto má mnohdy i další hlubší významy. Čím trvalejší a nejméně vratné ozdobení si člověk zvolí, tím více o důvodech sebeozdobení přemýšlí.

I lidé v tradičních společenstvích mají zcela zřetelně jasno v tom, co komu připadá hezké a co ne [Lips 1960: 32]. Estetický význam může mít různé podoby. U primitivních národů se často využíval v jakémsi opačném smyslu. Oni se v mnoha případech nechtěli ozdobit proto, aby se někomu zalíbili, naopak, chtěli se svému nepříteli znelíbit. Byla to součást jejich bojovné strategie mít odpudivé, strnulé a nehybné tváře a tím protivníka zastrašit (například výše zmíněné maorské moko).

Některá tetování primitivních národů připadaly evropským badatelům jako určité formy odívání, to byla ale mylná interpretace, která vznikla tím, že posuzovali určitý kulturní prvek optikou své vlastní kultury. Například „Na Borneu měly ženy na ruce tetování, které vypadalo jako krajkové rukavice“ [Krakow 1994: 18]. I slavný James Cook si při své první plavbě na Nový Zéland zapsal poznámku, že tamní domorodci s tetovanými stehny vypadají „jakoby nosili pruhované spodky“ [Robley 2008: 5].

3.3.1 Erotický význam

Role estetická se často prolíná s rolí erotickou, a to jak u domorodých kmenů, tak v současnosti. „Estetická a erotická funkce koexistují, podporují se navzájem, neboť je milováno to, co je krásné. Podle způsobu tetování na různých částech těla můžeme soudit, co v určitém africkém kmeni muži na ženách nejvíce oceňují“ [Fuchs 1967: 443]. I dnes se většina ženských tetování vyskytuje na viditelných erotogenních zónách, jako jsou bedra, boky, ramena, kotníky, podbřišek, ňadra apod. Ženy také častěji volí typicky ženské motivy jako jsou motýli či květiny. Tetování současné ženy má velmi

často přitahovat pozornost k jejím křivkám, tetování současného muže má působit spíše chlapsky a drsně, zdůrazňovat svalnaté partie díky různým symbolům mužnosti a síly. Ne nadarmo moderní doba na tetování nahlíží jako na svět „ostrých hochů a zlobivých holek“ [Hemingson 2010: 13].

Je potřeba si uvědomit, že estetika je proměnlivá záležitost. Co se jednomu může zdát krásné, jiného může odpuzovat. Samozřejmě záleží na stylu, vzoru, barvě a umístění, ale ze všeho nejvíce záleží na úhlu pohledu posuzujícího.

3.4 Rituální význam

Jak jsem již naznačila výše, v tradičních společnostech se zdobení lidského těla často vyskytuje při přechodových rituálech, při iniciaci. Jedinec opouští jednu skupinu, aby se mohl stát členem skupiny druhé. Okamžik proměny je velmi důležitý zážitek, který bývá spojen s obřadem. Konec určitého životního období bývá symbolizován různými prvky, jedním z nich je právě piercing či tetování.

Iniciace bývá též spojena se vznikem nového života, svatbou či pohřbem, zkrátka kdykoliv se jedná o „radikální změnu ontologického řádu a sociálního statusu“ [Eliade 2006: 122]. Během obřadu se dotyčný jedinec zasvěcuje do různých tajemství, pak si musí prožít rituální smrt a zmrtvýchvstání, aby se z něj mohl stát nový zasvěcený jedinec. „Kromě iniciačních forem zmrzačení, jsou smrt a zmrtvýchvstání označovány i jinými vnějšími znaky: tetováním, obětováním“ [tamtéž: 126].

3.4.1 Iniciace

Francouzský etnolog a folklorista Arnold Van Gennep, který se zabýval systematickým studiem rituálů, popsal ve své knize jednotlivé fáze iniciace. Nejprve je fáze preliminární – odlučovací rituály od stavu minulého, následuje fáze liminární – prahovost, na pomezí - a poslední je fáze postliminární – přijímací rituály, znovuzrození. V druhé fázi je jednotlivci odebrán jeho status a v návaznosti na to ztrácí i své sociální role, ale nový status a nové role mu ještě nebyly přiděleny. Příkladem může být období, kdy je žena či dívka těhotná. Přechodové rituály mohou být ale i zasnubní, svatební či pohřební obřady [Gennep 1997]. Gennep jednotlivé fáze

vysvětluje takto: „Mrzačený jedinec je vyjímán z obecného lidstva rituálem odluky, který ho automaticky připojuje k určité skupině lidí, a jelikož operace zanechává nesmazatelné stopy, toto přijetí je definitivní...“ [Gennep c.d.: 73]. Tyto rituály u primitivních společností provází velmi často tetování, kterému mnohdy předchází negativní kult. Například sexuální tabu provázelo mladé chlapce na Samoe, protože dokud nezískali tetování, byli považováni za pohlavně nevyzrálé, za děti. Rituály mívají přesná pravidla a postupy, které primitivní člověk viděl u bohů a jejich přesným dodržováním se snaží přiblížit něčemu nadpřirozenému [Eliade 2006: 123, 124]. Patří k nim i bolest jako součást negativního kultu, bez které by nemohl existovat.

3.4.2 Aspekt bolesti

Při obřadu hraje bolest podstatnou roli. Kdo nechce dobrovolně podstoupit bolest a též se smířit s možností infekce, nemůže se stát dospělým a zdatným jedincem, skupina ho bude navždy vylučovat. Je také velmi důležitá reakce na bolest, obzvláště u mužů se očekává, že budou stateční. Typickým bolestivým mezníkem mezi obdobím dětství a dospělosti je například ženská obřízka.

V současnosti se o bolesti ve spojitosti s tetováním či piercingem nedá hovořit ve stejném smyslu jako u tradičních společností. Ano, tetování i piercing bolí, tedy pokud si nedáte před aplikací místo určené pro ozdobu lokálně umrtvit, i tací jedinci se v dnešní době najdou. Každopádně se bolest při aplikaci tetování s vývojem tetovacího strojku mnohonásobně zmírnila, stejně tak i bolest aplikování piercingu při užití zdravotních dutých jehel. Nižší bolestivost ale nevylučuje, že pro někoho i dnes může tetování či piercing mít hlubší význam. Pro mnoho ozdobených jedinců má tetování či piercing určitý osobní význam. Nelze hovořit o rituálu v pravém smyslu slova, jelikož většině jedinců nepřihlíží skupina, do které chce být přijat. Jde spíše o to, že aplikace ozdoby může stále značit přechod do dospělosti nebo připomínat jisté životní milníky, jako je svatba, narození dítěte, ztráta někoho blízkého apod.

Známý český redaktor Jiří X. Doležal hovoří o tomto dvojím významu: „Jednak bývaly rituály zkouškou, kterou musel (obvykle nedospělý) jedinec podstoupit, aby mohl pokročit v sociální hierarchii. To je vnější, sociální funkce krvavého, bolestivého a náročného rituálu... V této podobě v postmoderní době naprosto vymizel. Druhý, skrytý význam rituálu, význam osobní, však nikdy nezmizel a ani zmizet nemůže.

Člověk nevykonává rituál proto, aby získal uznání okolí, ale proto, aby sám sobě vystavil certifikát o zvládnutí dalšího úseku cesty k vlastní dospělosti, k cíli vlastní identity“ [Doležal 1998: 70].

3.4.3 Modern Primitives

I v současné společnosti existuje subkultura, která provádí rituální obřady stejně, jako tomu bylo u primitivních společností, říkají si Modern Primitives. Jejich duchovní vůdce – zakladatel - Fakir Musafar zkoumal rituály primitivních národů a posléze je předváděl v praxi. V širší společnosti se stal známým díky filmu, který o tom natočil a knize, kterou napsal. Fakir Musafar se narodil roku 1930 v Jižní Dakotě. Už od útlého mládí se zabýval body play¹¹, podle něj se jako „moderní primitiv“ už narodil, od dětství totiž cítil potřebu své tělo ozdobovat, měnit, propichovat a vnímal práci s tělem v hlubším smyslu jako propojenou s duší.

Pojem Modern Primitives Fakir Musafar poprvé použil v roce 1967 a vysvětluje ho jako „nekmenovou osobu, která reaguje na naléhavou potřebu dělat něco se svým tělem“ [Vale, Juno 1989:13]. Je nasnadě, že tato potřeba souvisí i s určitými sexuálními deviacemi, jako jsou sadomasochismus či fetišismus, které se následně projevují imitováním kmenových iniciačních rituálů. Moderní primitivové sice tvrdí, že mnohem důležitější je pro ně duchovní stránka věci než ta sexuální, ale často jsou kritizováni za to, že si přivlastňují rituály kmenových společenství bez ohledu na jejich historický a symbolický význam. Kritizována je především povrchní představa propojení s domorodými kulturami a naivní útek od nespirtuální moderní společnosti do primitivního světa [Featherstone 2000].

3.5 Sociální význam

Dalším možným významem, který může bodyart nést, je, že značí příslušnost k nějaké konkrétní skupině – kmenové, náboženské, společenské nebo profesní. Všichni se pohybujeme v nějakém sociálním prostoru. Pokud chce jedinec oficiálně demonstrovat, že do tohoto prostoru skutečně patří, bodyart je nasnadě jako nepochybný důkaz příslušnosti, v případě tetování – zřetelný a především trvalý důkaz. V tomto

případě je pak ozdobení těla připomenutím toho, že jedinec se vymezuje a odlišuje od ostatních a zároveň, že patří k těm podobně smýšlejícím [Rychlík 2005].

Tento význam je také více zřetelný u domorodých společností, ale ani v moderní společnosti není výjimkou. Typickým příkladem mohou být značení motorkářů nebo různých gangů, mafie, vojáků či vězňů. S tím souvisí fakt, že tetování je napříč všemi možnými významy často chápáno jako něco špatného, nečistého.

3.5.1 Stigma

Termín *stigma* začali používat Řekové. Označovali jím tělesné znaky, které dávaly najevo cosi „neobvyklého a špatného o morálním statusu označovaného“. Vyřezávaly a vypalovaly se do těla, aby upozornily na to, že osoba je „otrok, zločinec nebo zrádce“ [Goffman 2003: 9]. Tetování může být v tomto případě chápáno tak, že jeho nositel se distancuje od společnosti a neuznává její hodnoty a normy, to ho často vystavuje diskriminaci většinovou společností. Například tetování japonské mafie je v tamní společnosti v lidech dodnes natolik negativně vštípeno, že tetovaný člověk nesmí v Japonsku do sauny nebo do lázní mezi ostatní.

Zajímavá je také výše zmíněná kategorie vězeňského tetování¹², byla napsána spousta knih na téma kriminalistiky v souvislosti s tetováním. V minulosti bývali vězni nedobrovolně tetováni, aby před nimi byla společnost varována a poznala na první pohled, že se jedná o kriminálního. Tetování se později stalo určitou součástí výkonu trestu, a jak jsem psala výše, vězni si tímto uměním krátili čas a vytvářeli zábavu. Proto byl ve společnosti v průběhu 19. a 20. století zakořeněn názor, že tetovaný člověk je zcela jistě kriminálník. Někteří lidé mají tento názor stále, sociologové to označují pojmem stigmatizace nebo labelling.

3.6 Hierarchizační význam

Bodyart také může označovat sociální status ozdobeného jedince. Tohoto významu si všiml Arnold van Gennep, který ve svých dílech popisoval specifčnost zdobení v závislosti na tom, na jakém stupni se ve společnosti ozdobený nacházel. Druh

¹¹ Jeho souhrnné označení pro tělesné modifikace a rituály.

¹² Více v kapitole 2.4.4.1

zdobení mohl značit například společenské postavení nebo věkovou kategorii [Rychlík c.d.: 57]. Dle tetování bylo možné osobu zařadit do konkrétní sociální role – například role manželky, role muže, role sexuálně vyspělé dívky apod. Tetování označovalo i různé skutky, za které byl ozdobený jedinec ve svém společenství uctíván, jako třeba úspěšný lov nebo vyhraný souboj s nepřítelem.

„U přírodních národů vždy existovaly a existují rozsáhlé kodifikované systémy, jak koho, kdy a jakým přesným způsobem tetovat. Kupříkladu mezi novozélandskými Maory byla složitost tatuáže měřítkem urozenosti, prestiže, kvality rodu, a tedy vlastně i celé sociální hierarchie“ [Rychlík c.d.: 58]. To znamená, že na konkrétní tetování je potřeba nahlížet pohledem konkrétní kultury, aby bylo správně pochopeno a vyloženo – jak už jsem ostatně několikrát zdůraznila. A nejedná se pouze o tetování. Hierarchizaci kmene vyjadřují mnohdy i jiné ozdoby a šperky. Například určitý počet piercingů na určitém místě či vytahování rtů nebo ušních lalůček má též důležitý společenský význam.

3.7 Komunikační význam

S významem sociálním a hierarchizačním úzce souvisí komunikační význam tetování. Zdobením těla je možné vyjádřit mnoho věcí, například životní postoje, názory nebo pocity daného člověka. Hlavně tetování funguje jako neverbální komunikační prostředek. V některých případech je zcela jasné, co tetování hlásá, jindy je přesný význam skrytý či zašifrovaný.

Již zmíněné stigma může mít mnoho podob, ale o svém majiteli sděluje něco negativního a proto se od něj společnost odvrací. Například identifikační tetování, které začali užívat Řekové a Římané, aby jednoznačně identifikovali trestance nebo otroky. Nedobrovolné cejchování se objevovalo v dějinách i nadále, například v Anglii až do roku 1829, kdy bylo zakázáno. „Do té doby znamenala jednotlivá písmena různá provinění a statut individuí: V = Vagabond (tulák), S = Slave (otrok/sluha), F = Fraymaker (rváč) [...] Američan A. M. Aerle tyto zvláštní tresty v roce 1896 popsal: na těle zvěčněné písmeno H identifikovalo kacíře (*Heresy*), B rouhače (*Blasphemy*), M vraha (*Manslaughter*) a F padělatele cenin (*Forgery*)“ [Rychlík c.d.: 52].

Z nedávné historie můžeme zmínit všem známá tetování v koncentračních táborech, kdy byly vězňům tetovány na ruce identifikační kódy. Své vlastní

komunikační nástroje ve formě tetování používají i různé subkultury – skinheadi, vězni, mariňáci, motorkáři apod. [Rychlík c.d.: 53].

Komunikační význam se ale nemusí vždy pojit s nedobrovolným stigmatem nebo s negativními informacemi. Tetování mnohdy vyjadřuje i láskyplná vyznání nebo může vyjadřovat počet narozených dětí. I dnes je velmi módní záležitostí nechat si vytetovat iniciály, celá jména či data narození svých potomků. Zdobení těla může také vyjadřovat, především u preliterárních společností, různé rodinné vztahy, postavení, sexuální vyzrállost, válečnické úspěchy apod., jak už bylo zmíněno výše.

3.8 Nadpřirozený význam

Zdobení lidské kůže mívá často u kmenových společností jakýsi nadpřirozený význam, řekněme, že tato magická funkce pro ně byla nejdůležitější. „Z antropologického hlediska jsou magie a náboženství komplementárními způsoby, jak zacházet s nadpřirozenem, přičemž náboženství spoléhá na vytvoření žádoucích osobních vztahů s nadpřirozeným světem, kdežto magie užívá techniky, které ho automaticky ovládají“ [Benedictová 1999: 114]. Bodyart sloužil k zobrazování božstev nebo takových symbolů, které přinášely štěstí (talismany) či odstrašovaly nepřitele.

Známý antropolog James George Frazer se zabýval magií a náboženstvím ve svém populárním díle *Zlatá ratolest*, ve kterém zmiňuje dva druhy magie – magii homeopatickou neboli imitativní, která je založená na zákonu podobnosti („podobné vytváří podobné“) a magii kontaktní, která spočívá na zákonu doteku (věci, které se dotkly, na sebe působí i poté na dálku). Oba typy magie se týkají především ochranných symbolů tetování. Vcelku se jedná o magii sympatetickou, která se skládá z pozitivních kouzel a negativních tabu (buď chceme něco kouzlem přivolat a nebo se naopak chceme něčemu vyhnout) [Frazer 1994]. U mužů mělo tetování především funkci ochrannou. Tetování či piercing byly prováděny v momentě, kdy byla odříkávána svatá modlitba pro ochranu bojujících válečníků. Proces propichování kůže během modliteb měl mít magický účinek a poskytnout dotyčnému posvátnou ochranu [Ferguson, Procterová 1998: 16].

Je samozřejmé, že tento význam zdobení lidského těla jde ruku v ruce s vírou a také pověřivostí. Lidé se často nechávali ozdobit, aby odháněli zlé duchy a to třeba i v posmrtném životě. „Některé primitivní společnosti například věřily, že uchem do

člověka vstupují zlí démoni, kteří jsou odpuzováni kovem, piercing ucha měl před nimi člověka uchránit“ [Zítková 2010: 26].

3.8.1 Náboženská víra a totemismus

Jak jsem výše zmínila, náboženská víra je také častým motivem obrázků na kůži. I vyznavači křesťanské víry se kdysi dávno tetovali náboženskými symboly, což bylo ale později v závislosti na biblickém výkladu zakázáno. Durkheim považuje za nejstarší formu náboženské víry totemismus. Tetování často sloužila k tomu, aby ozdobení jedinci mohli napodobovat nějaké zvíře, do kterého vkládali určité charakteristické rysy. „Například indiáni Matsesové ze severovýchodního Peru věřili, že podobá-li se člověk jaguárovi, získá veškerou jeho sílu a lovecké dovednosti – proto si všichni dospělí příslušníci kmene zdobili obličej tetováním, které má jaguáří tlamu napodobit“ [Rychlík c.d.: 47]. Tento fakt může mít původ v uctívání totemových předků. Totem je totiž podle Durkheima symbolem kmenové společnosti a nejčastěji to bývá zvíře nebo rostlina, které určují vzhled totému. Ten je pak zobrazován na různých předmětech a nejčastěji právě na lidské kůži, mnohdy při iniciačním obřadu [Durkheim 2002].

3.9 Léčivý význam

S předchozí kapitolou úzce souvisí možná jeden z nejstarších důvodů, proč mít na svém těle tetování, je to jeho léčivý význam – což dokládá i nalezená mumie přezdívaná Ötzi. V podstatě je možné, že tetování původně sloužilo jen k tomuto účelu a vznikalo až jako druhotný prvek z léčivých postupů. Při postupech, které měly plnit úlohu dnešní akupunktury, vtírali pravěcí léčitelé zřejmě do ran v kůži dřevěné uhlí, aby byl akupunkturální bod drážděn po delší dobu - tím vzniklo tetování.

Víra v léčivý význam tetování nebyla ve světě ničím neobvyklým. Například na Borneu věřili, že tetování na zápěstích a prstech zabrání mnoha chorobám [Krakow 1994: 16]. Jemenské a maghrebské kmeny si dělaly tetování na obličejích, aby se vyvarovaly nemoci očí [Sanders 1989: 11]. Ilustrujícím příkladem mohou být i Inuité, kteří věřili, že krev, která vytéká z ran při propichování kůže, má léčivé účinky, a proto ji mnohdy lízali přímo při tetování. Jelikož byli přesvědčeni o souvislosti mezi

akupunkturními body a jednotlivými tělními orgány, tetovali si diagonální linky na víčka očí, aby se jim zlepšil zrak a oči je nebolely [Krutak 2000].

3.10 Osobnostní význam

Posledním důvodem v mém výčtu možných významů, proč si nechat ozdobit své tělo, je vyjádřit svou vlastní individualitu skrze specifické styly, symboly a motivy. Tento význam je mnohem výraznější v současné společnosti, ale našli bychom i příklad z tradičního prostředí: „Některé charakteristické části moka na těle byly znakem identity, Evropany uznávané jako signatura. Jistý Wakefield, např. zaznamenal koupi pozemku (...) V listině o prodeji bylo do kolonky podpis překresleno prodejcovo moko z jeho tváře. To se stalo v roce 1815“ [Robley 2008: 8]. Lips také popisuje ve své knize historiku, jak jeden malíř nakreslil portrét Maora, na který byl pyšný, ale Maor jím pohrdal. Malíř se tedy zeptal Maora, jak se domnívá, že vypadá a Maor vzal tužku a nakreslil své moko se slovy: “Tohle jsem já. To, co tys tady namaloval, nemá žádný smysl“ [Lips 1960: 39].

V současnosti se v moderní společnosti staly tetování i piercing nástrojem k prosazení vlastního já, k ukazování rebelie a k odmítání norem společnosti. Ozdobení jedinci se tím snaží světu naznačit, že jsou výjimeční, jsou jiní [Sanders 1989:51]. Tetování vyjadřující individualitu dotyčného se často váží ke jménům lidí z jeho okolí, k různým koníčkům, pocitům, oblíbeným mottům, oblíbeným kapelám, důležitým životním událostem, datům apod. Dnes je dokonce velmi módní záležitost, když si otec nechá vytetovat na hrud' foto-portrét svého dítěte.

3.11 Shrnutí

V předchozích osmi kapitolách jsem se pokusila o výčet nejzákladnějších funkčních a symbolických rozměrů, kterých může nabývat zdobení lidského těla. Znovu podotýkám, že jednotlivé významy od sebe nelze oddělit jasně stanovenými hranicemi, protože žádné takové neexistují, významy se v různých místech překrývají a velmi záleží na konkrétní interpretaci. Konkrétní funkční a symbolický význam dává své ozdobě vždy především její majitel. Ten ví nejlépe ze všech, z jakého důvodu zdobení těla podstoupil a jakou mu přikládá důležitost, co pro něj znamená a jakých hodnot

nabývá. „Můžeme sice operovat s hypotézou, že se symbolické, rituální, magické nebo léčebné významy pozvolna vytrácejí, ale v žádném případě ještě nezanikly úplně (...) a pokud on sám (majitel, pozn. aut.) shledává – a bude shledávat – své zdobení funkčním (v symbolickém, rituálním, magickém nebo léčebném významu) nelze obecně hovořit o zániku původní tatuáže“ [Rychlík c.d.: 60].

4 Výzkumná část

V předcházejících kapitolách jsem se pokusila představit velmi široké a obsáhlé téma tak, abych předložila jakýsi teoretický rámec a aby i úplný laik měl dostatek základních informací a mohl tak porozumět cílům mého kvalitativního výzkumu. Teoretická část měla napomoci k orientaci v tématu a poskytnout základní informace od autorů, kteří se tímto tématem již zabývali. Za podstatou část této diplomové práce ale považuji kvalitativní výzkum, který nám pomůže nahlédnout na téma z vnitřku.

4.1 Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu je zjistit, které funkční a symbolické významy zdobení lidského těla jsou i v dnešní společnosti stejné jako u primitivních společností, v čem se liší nebo případně které funkční a symbolické významy zcela zanikly. Zjistíme, jaké mají v dnešní společnosti jednotlivci možné motivace a důvody k tomu, aby modifikovali svá těla a z rozhovorů s jednotlivými aktéry se pokusíme zjistit, zda se v případě těchto modifikací jedná i v moderní společnosti o jakési rituály.

4.2 Použité metody

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, protože se domnívám, že k naplnění cílů mého výzkumu je potřeba na téma nahlížet očima aktérů a snažit se pochopit jejich postoje, které ke svým ozdobám zaujímají. Každý z informátorů je osobnost, každý z nich má odlišné hodnoty, postoje a zkušenosti. Za úkol si tedy kladu zorientovat se v přístupech mých informátorů k tématu a pokusit se nalézt důležité prvky. Jako možnou cestu vedoucí k tomuto cíli volím metodu polostrukturovaného rozhovoru.

Polostrukturovaný rozhovor používáme v případě, kdy jsme přesvědčeni o tom, že respondenti by nebyli schopni vtěsnat své postoje do dotazníku, který by je zbytečně omezoval. Nakonec by omezoval i nás, jako výzkumníky, protože bychom přišli o hodně cenných dat. Velmi podobné je to se standardizovaným rozhovorem, protože

výzkumník přicházející „zvenku“ by mohl opomenout některé zásadní věci a mnoho faktů by mohlo zůstat skrytých pod povrchem. Naopak pokud bych nechala rozhovor plynout úplně volně, nemusela bych v něm pak najít odpovědi, které mě zajímají. Jelikož mám představu o tom, co mě zajímá a na jaké otázky hledám odpovědi, je polostrukturovaný rozhovor jakýmsi kompromisem, protože by to mohl být dobrý nástroj pro mě jako pro výzkumníka, ale zároveň poskytuje dost prostoru informátorům, aby se mohli rozpovídat o věcech, případně celých tématech, které považují oni sami za důležité.

Inspirovala jsem se také metodou zvanou chápající rozhovor¹³. Historie rozhovoru sahá v sociálních vědách zhruba do 19. století, kdy byl využíván psychology, etnology či badateli v různých výzkumech. Od té doby bychom mohli vysledovat dvě tendence, zaprvé se klade větší důraz na roli informátora, zadruhé se tradice posunula od rozhovoru pomocí dotazníku k rozhovoru s naslouchajícím mluvčím. Podstatné je, že technika rozhovoru by měla být vždy v určitých aspektech přizpůsobena tématu výzkumu. Na tazatele se stále apeluje, aby si držel co nejvíce možný odstup, aby nemohl jakýmkoliv způsobem ovlivnit respondenta. To bohužel vede k tomu, že respondent cítí z tazatele jakýsi odtazitý postoj a uzavírá se, odmítá být vůči někomu takovému osobní. S takto standardizovaným rozhovorem se pak poměrně dobře pracuje v analýze, protože většina rozhovorů bude velmi obdobných, ale to vše je na úkor velmi zajímavých poznatků. Metoda chápajícího rozhovoru je naopak založena na zvědavém tazateli, který projevuje aktivně zájem o respondenta a při analýze se nebrání interpretacím, ba naopak [Kaufmann 2010: 21-23].

4.3 Realizace rozhovorů

Celkem jsem realizovala 22 rozhovorů, které jsem zaznamenala na svůj diktafon. Všichni informátoři byli dopředu upozorněni na pořízení zvukového záznamu z interview a všem jsem slíbila, že nepoužiji jejich jména ani fotografie jejich modifikací, aby nemohla být prozrazena jejich identita a také z důvodu, aby nemohl nikdo okopírovat jejich ozdoby, které jsou pro ně velmi důležité.

¹³ Tuto metodu popsal ve své knize francouzský sociolog Jean-Claude Kaufmann. Tato metoda je ovlivněna chápající nebo též rozumějící sociologií a je založena na tvrzení, že „lidé nejsou pouhými nositeli struktur, ale jsou aktivní tvůrci sociální, a tím strážci významného vědění, které je třeba pochopit zevnitř, prostřednictvím hodnotového systému jedinců...“ [Kaufmann 2010: 30].

Nejprve jsem kontaktovala lidi, se kterými se znám osobně nebo je znám alespoň od vidění, a o kterých vím, že mají minimálně dvě tetování nebo alespoň dva piercingy. Ti mi postupně dávali kontakty a doporučení na jejich kamarády a známé, o kterých věděli, že splňují mnou stanovenou podmínku minimálně dvou tetování či dvou piercingů. Takováto metoda získávání respondentů se nazývá snowball (metoda sněhové koule).

Reprezentativnost výzkumného vzorku nemůže zůstat zcela bez povšimnutí, i přes to, že v tomto typu výzkumu nejsou klasická kritéria jako věk, vzdělání, bydliště apod. tak důležitá, jako příběh sám. Samozřejmě nehodlám svá zjištění nikterak generalizovat a zobecňovat, ale považuji za důležité vyhnout se zcela zjevné nevyváženosti vzorku. Vzorek tedy obsahuje jak ženy, tak muže z věkově rozdílných kategorií, kteří mají různé profese, vzdělání i velikost bydliště. Z 22 informátorů je 9 ženského pohlaví a 13 mužského pohlaví. Věkové rozmezí žen se pohybuje od 18 let do 47 let, věkové rozmezí mužů se pohybuje od 21 let do 56 let. Všichni respondenti žijí ve Středočeském kraji nebo v Praze a to v různě velkých obcích a městech. Co se týče jejich ozdob, tak 4 respondenti spadají do kategorie těch, co vlastní jen piercingy, ale minimálně dva. 6 respondentů má na svém těle pouze tetování, ale minimálně dvě. A zbylých 12 respondentů má jak tetování, tak piercing a od jedné kategorie vlastní též minimálně dvě ozdoby.

4.4 Analýza

Prvním krokem bylo zvukové záznamy z diktafonu přepsat do psaného slova. S psaným textem se mi lépe pracuje, mohu si do něj dělat poznámky a mohu se kdykoliv k čemukoliv vrátit. Udělala jsem transkripci slovo za slovem (foneticky kvůli autentičnosti) a poznamenala si, kdy se respondent zasmál, kdy zvažněl, kdy zněl ironicky apod. Měla jsem z rozhovorů poznámky vlastních postřehů a pocitů, které jsem si zaznamenávala na papír a na diktafonu využívala funkce pro označení času poznámky, abych zpětně přesně věděla, v jaké konkrétní části hovoru, jsem si poznámku zapsala.

Poté jsem vytvořila kategorie, kdy jsem vycházela z teoretické části práce a z výše popsaných funkčních a symbolických významů. Vytvořila jsem tak 8 kategorií (estetický význam, rituální význam, sociální význam, hierarchizační význam,

komunikační význam, nadpřirozený význam, léčivý význam, osobnostní význam), které jsem zanesla do programu ATLAS.ti, protože jsem zvyklá s ním pracovat a využívat ho při kvalitativním výzkumu jako dobrou pomůcku pro orientaci v práci. Tento program data nikterak neinterpretuje, ale pomáhá je třídit.

Původně jsem se domnívala, že budu v analýze vycházet z Grounded Theory (zakotvené teorie v datech), ale tím, že jsem už v teoretické části práce stanovila osm hlavních kategorií, postupovala jsem trochu opačným směrem, protože těchto osm kategorií už nechci dále zužovat a zobecňovat, to by pro cíle mého výzkumu bylo zbytečné. Naopak jsem teprve pak začala hledat a stanovovat subkategorie. Jelikož souhlasím s Kaufmannem v tom, že praxe vypadá velmi často tak, že s výzkumem se většinou dotýká lepším či horším způsobem popere, ale „aby se vyhnul kritice, tají postupy, které použil, a doplní úhlednou kapitolu o metodologii ozdobenou četnými odkazy“, nechci se ohánět mnoha použitými metodami [Kaufmann 2010: 12]. Spíše se pokusím být „intelektuálním řemeslníkem, který sám buduje svoji teorii i metodu“ [Kaufmann 2010: 13].

Jako velmi důležitý vnímám seznam otázek¹⁴. Vytvořila jsem si tedy ke každé kategorii otázky, které by ji mohly nějakým způsobem reflektovat. Rozhodla jsem se začít otevřenými otázkami, aby se mi podařilo informátory trochu rozpovídat a otevřít, často z nich tímto spadne tréma a jakási křeč, cítí se uvolněně a důležitě, protože jim tím výzkumník dá pocit, že jim naslouchá. Otevřené otázky zároveň dobře poslouží jako úvod do tématu. Další otázky už byly převážně uzavřené, ale sloužily spíše k mému zjištění, zda má informátor k tématu co říci. Pokud jsem vycítila, že ano, kladla jsem další doplňující otázky, až se opět rozhovořil zcela sám.

Seznam otázek nikdy neznamená, že jsou pokládány přesně tak, jak si je výzkumník připraví nebo dokonce, že se dodržuje jejich pořadí. Seznam otázek sloužil spíše pro mě, abych si ujasnila, na co by bylo vhodné se zeptat. Všechno ostatní většinou vyplyne z rozhovoru, který by měl být do jisté míry přirozený. Na respondenta nepůsobí moc vhodně, pokud se přeskakuje od tématu k tématu nebo naopak pokud se výzkumník snaží stále zůstat u jednoho tématu a respondent by chtěl jít dál – může mít potom pocit jistého nátlaku. Sestavený seznam otázek jsem se pokusila otestovat na pár svých známých a kamarádech, které jsem nezařadila do výzkumu z důvodu, že

¹⁴ Viz. příloha č.1

vlastní pouze jednu ozdobu. Poté jsem ho ještě několikrát zrevidovala a postupně z něj vypouštěla otázky, které vedly spíše k mlčení či lhostejnosti k tématu.

Při tomto předvýzkumu jsem se přesvědčila o tom, že opravdu není vhodné pokládat otázky postupně za sebou, jak jsou seřazené podle témat mého zájmu. Vede to jen k tomu, že respondent se podvolí předem stanoveným kategoriím a poslušně se jich drží. Při rozhovorech „na ostro“ jsem se snažila atmosféru uvolnit a docílit přirozené konverzace, ale zároveň myslet na strukturu rozhovoru. Snažila jsem se respondentům dát pocit, že jsou pro mě důležití a vědí něco, co já nevím, aby se snažili vyjádřit i své nejnítěrnější pocity a měli z toho sami radost. Vést takto rozhovory je poměrně dosti náročná činnost, nakolik se mi to podařilo netroufám hodnotit.

4.4.1 Estetický význam

V této části výzkumu jsem se zajímala především o to, jak podstatný je pro respondenty estetický význam zdobení lidského těla, kterému se dnes přikládá velká důležitost. Díky tomu, že jsem většinu rozhovorů začínala otázkou: „Kdy a proč ses nechal/a tetovat? / Kdy a proč sis nechal/a udělat piercing?“, měla jsem i přehled o tom, kdo z respondentů bude sám od sebe hovořit o tomto významu jako o prvním důvodu, který ho napadne. Takto reagovalo jen pár informátorů. Nemusí to nutně znamenat, že by pro ně byl estetický význam tím nejdůležitějším, jen je mohl první napadnout nebo jim zkrátka jako první přišel na jazyk, ale v souvislosti s dalšími doplňujícími otázkami se toho odkrylo více.

Jak vyplynulo z rozhovorů, estetický význam je opravdu velmi důležitý. V podstatě všichni respondenti se shodli na tom, že se jim zdobení lidského těla líbí obecně. Líbí se jim vlastní ozdoby a často i ozdoby ostatních lidí. Z rozhovorů vyplynulo, že převážně piercingovaní lidé a nebo případně tetované ženy považují za hlavní motivaci ke zdobení lidského těla estetiku a zkrášlení. Respondentka L.H.: „*Víš co, tak já sem tím vyloženě nechtěla nic říct, já sem to prostě viděla u kámošky a fakt se mi to líbilo, tak sem si řekla proč ne, je to docela pěkný*“, (piercing v pupíku, pozn. aut.). Respondent M.T.: „*No já sem si nechal udělat už čtyry pírsy, začal sem bradou, pak vobočí, jazyk a nakonec bradavka. A je to celý jenom vo tom, že se mi to prostě líbí a taky myslim, že se to líbí holkam. Ještě se chystam na žalud, ale na to sem zatím nesebral vodvahu*“.

Většina tetovaných mužů sice chtěla, aby jejich ozdoby vypadaly pěkně, ale prvotní impuls, proč se nechat tetovat, byl dle jejich slov téměř vždy jiného rázu. Respondent V.J.: *„No jó, jasně, že se mi to líbí, ale já sem prostě nebyl jeden z těch, co si nejdřív vymyslej, že si nechaj udělat kěrku, protože je to hustý a pak seděj v salónu, listujou tim katalogem a vyberou si něco jen tak. Já sem prostě přesně věděl, co chci a taky proč to chci. A vono, kdyby se mi kěrky nelíbily, asi bych vo tom ani nepřemejšlel, že jo.“* Respondent P.V. mi k tomu řekl, že se mu tetování sice líbilo, ale to nebyl hlavní důvod, protože byla i tetování, která se mu nelíbila. *„Asi šlo vo to si to vyzkoušet. Nikdo z kámošů to ještě neměl a asi sem se tim chtěl taky trochu pozvednout, jakože sem hustej. A byl sem fakt zvědavej, jak to bolí nebo nebolí.“*

Tetovaných žen, pro které byl první impuls zkrášlení vlastního těla, bylo rozhodně více než mužů, ovšem nakonec měly ve většině případů zájem, aby jejich tetování něco znamenalo a přemýšlely, co a kam si vlastně nechají vytetovat. Respondentka J.M.: *„Mně se tetování vždycky líbilo, hlavně u holek ty nad zadkem a když sem se rozhodla, že do toho du, tak sem hledala různě na netu a i sem si pučila v knihovně knížku vo symbolech a hledala sem něco, co by mě trochu vystihovalo. Nakonec sem skončila u třesňovýho květu, protože to podle nějaký symboliky znamená, že chci prožít každej svuj den tak, jako by to byl den poslední a to je fakt přesný!“* Ale některé ženy si jen zvolily tetování jako formu šperku a další význam je nijak nezajímal. Respondentka L.Ř. mi řekla, že si nechala na rameno vytetovat růži, protože se jí to líbí a působí to žensky. U žen jde také poměrně často o podtržení sex-appealu a vyjádření ženskosti.

V podstatě všichni informátoři uvedli, že si připadají se svými ozdobami více atraktivní než bez nich, a to nejen vůči druhému pohlaví, ale i se tak cítí sami pro sebe. Někteří mají své ozdoby ukryté pod oblečením a odkrývají je jen pokud oni sami chtějí. Někteří je mají na tak intimních partiích, že je mohou vidět pouze lidé, kteří je vidí zcela nahé. Ale už pouhý fakt, že dotyčný ozdobu vlastní, ať už pro ostatní viditelnou či neviditelnou, mu způsobuje pocit vyšší atraktivity.

Dle mého předpokladu se i v takto malém vzorku vyskytli muži, kteří chtěli svým tetováním zvýraznit svou mužnost a svaly (týkalo se to převážně ozdob na pažích, hrudnících a lýtkách), a ženy, které chtěly zvýraznit svůj sex-appeal. Respondent P.J.: *„Já už sem měl tak něk promyšlený, co bych si tam nechal kdyžtak vykérovat, ale řek sem si, že dokud na to nebudu mít pořádněj výstavní bicák, tak do toho nejdu, dyť by to vypadalo směšně. Aspoň mě to ted' nutí na nich furt makat.“* Respondentka L.V.: *„Mně*

se vždycky líbily u žen ještěrky na kotnících...Jó, je to sice už trochu kýč, protože to má každá druhá, ale furt mi to připadá sexy.“

4.4.2 Rituální význam

Tato část výzkumu měla sloužit k tomu, abychom zjistili, zda i v dnešní společnosti mohou lidé zdobící své tělo považovat tento fakt za jakýsi rituál, jestli pro ně aplikace ozdoby může znamenat třeba až záležitost „obřadního“ typu. Opět je třeba odlišit piercing a tetování.

Většina z respondentů, kteří vlastní piercing, uvedli, že to pro ně v podstatě nemá žádný hlubší význam, ale ti z mladší kategorie si tím chtěli v několika případech dokázat, že už nejsou malé děti a dávali tím najevo nějakou revoltu nebo rebélii. Respondentka M.D.: *“No hele, jako, že by to vyloženě mělo něco znamenat, tak to úplně ne, ale naši mi to samozřejmě zatrhli. No a co sem udělala? Schválně sem si řekla a just, co mi budou furt poroučet, už nejsem malý dítě a mam svojí hlavu. A ten pocit, prostě přijít s tím domu, že sem si fakt poprvý v životě udělala, co sem sama chtěla, tak ten byl prostě skvělej...i když sme se hrozně pohádali...cejtila sem tak ňák, že sem najednou trochu vejš a že se na mě teď budou dívat konečně trochu jinak.“*

Zajímavé zjištění pro mne bylo, když mi několik piercingovaných respondentů sdělilo, že je pro ně důležité a částečně i příjemné prožívat bolest při aplikaci šperku. Cítí při tom zvláštní pocit, který neumí zcela zřetelně popsat. Mluvili o napětí a následném uvolnění, které jim přináší příjemný pocit, dalo by se říci euforii. Respondent M.T.: *„Když sem šel naposled na tu bradavku, dokonce sem se i dopředu vobjednal, což sem nikdy předtim neudělal. Dycky sem prostě přišel a počkal si, to je záležitost pár minut, že jo...ale tentokrát sem se normálně tak zvláště těšil, že sem si to čekání vyloženě užíval. Vodpočítával sem dny a na ten zážitek sem se prostě těšil. Viš, to, že zase zasedneš do toho křesla, ucejtíš tu vůni tý dezinfekce a budeš muset překonat ten malej strach v sobě a pak tebou projede jehla a ty si to prostě užíváš, jak to z tebe všechno spadne, máš to za sebou, je to prostě hotový a je to součást tebe, na kterou si musíš zvyknout.“*

Z tetovaných respondentů by tetování jako rituál označila zhruba polovina z nich, bez ohledu na věk a pohlaví. Někteří mi říkali, že to rituál určitě je, při nejmenším pro ně, ale jiní byli toho názoru, že rituálem se to dalo nazývat pouze

u „domorodců“. Napadá mě, že možná záleží na tom, co každému z nich asociuje slovo rituál. Někteří si možná představují skupinu lidí sedících u plápolajícího ohně, odříkávajících modlitby a u toho aplikování tetování. Přiznám se, že mne v průběhu rozhovorů nenapadlo se jich na toto zeptat. Respondent M.K.: *“Pro mě to rozhodně je něco jako rituál, musíš se na to cejtít bejt připravenej a taky je potřeba si třeba projít nějakýma životníma zkušenostma, než si necháš něco načmárat. Nejde tady o věk, ale sou prostě lidi, který něco zasáhne a pak se to v tý jejich kérce vodráží. Jinak je to často nesmysl bez duše.”* Co se týče těchto životních zkušeností, necelá polovina tetovaných informátorů si nechala udělat svou ozdobu v návaznosti na nějakou životní etapu nebo životní událost. Svou zpovědi mne překvapila respondentka I.R.: *“Možná to je ujetý, ale teď ti povím něco, co moc lidí neví...Já mám zkrátka problém otěhotnět, teda ne otěhotnět, ale už sem třikrát potratila a za každý to nenarozený miminko sem si nechala udělat tetování. Možná se tím trochu sebetřýzním, ale taky mi to docela pomáhá. Když sem se poprvé utápěla v tom šíleným smutku, nechala sem si vytetovat dolu na záda takovej malej pomníček, přišlo mi, že ho aspoň tak symbolicky pochovám a tím se mi trochu povedlo tu kapitolu v sobě uzavřít a trochu se sebrat.”* V dalších výpovědích se například vyskytlo, že dotyčný si nechal udělat tetování, když dokončil vysokou školu, když byl přijatý do motorkářského klubu, když ztratil víru v Boha apod. Respondent F.P.: *“První tetování jsem si nechal udělat, když jsem dodělal vysokou. Pravda je taková, že nevím, jestli to bylo tím, že jsem dokončil nějakou životní etapu, asi se to nedá úplně vyloučit, ale už jsem o tom uvažoval několik let a tenkrát jsem si řekl, že pokud mě to do té doby nepřejde, tak do toho půjdu. Asi jsem měl pocit, že až dodělám školu a začnu chodit do práce a vydělávat peníze, že už tak nějak zabřednu do toho dospěláckýho života a moje názory na věci už se ustálej. Možná jsem se trochu bál, že ještě nejsem dost vyzrálej a že bych toho mohl později litovat a proto jsem si určil ten záchytný bod.”*

Zdá se, že některá tetování, opravdu vypráví příběh, jak řekl respondent P.V.: *„Na mym těle se toho dočteš hodně, když ti k tomu dam nějaký výklad. Uplně první kérka byla ze zvědavosti a rebélie, pak sem si jí nechal předělat, protože se mi přestala líbit. Další kérky už vodkrejvaj mojí cestu životem, třeba to, jak sme se s klukama po matuře vozrali a nechali si vytetovat EPS (Elektronické počítačové systémy – pozn. aut.) nebo když se se mnou rozešla moje první holka, kterou sem fakt miloval...je toho prostě hafo, ale začínal sem takovejma spíš blbostma. To až pozdějš to nabralo na hloubce, asi jak se člověk vyvíjí.“*

O aspektu bolesti jsem se již zmínila u lidí s piercingem, ale i tetovaní lidé považují za důležitou součást tetování bolest, jen se mi zdá, že v jiném smyslu než lidé piercingovaní. Piercingovaní lidé kladou důraz na ten jeden konkrétní moment, kdy jejich tělem projede jehla a na pocity s tím spojené. Lidé tetovaní ve srovnání s nimi prožívají bolest mnohem delší dobu a nekladou tolik důraz na bolest jako takovou, ale spíše na bolest ve vztahu k tomu všemu jako celku. Bolest sama o sobě není nikterak důležitá, ale je toho všeho součástí a bez ní to zkrátka není komplexní. Většina z nich odsuzuje lidi, kteří si nechají nejdříve místo lokálně umrtvit nebo znecitlivět a pak se nechají tetovat, považují to téměř za hanbu. Například respondent V.J. mi řekl, že jestli někdo není schopen přijmout bolest s touto procedurou spojenou, pak by ji neměl vůbec podstupovat, protože tím šálí všechny ostatní tetované. *„Víš co, mně by takovej člověk asi naštvál. Když vidíš někoho s kérkou, tak ho tak ňák bereš, jakože ste v něčem podobný, prošli ste si tím, zažili tu bolest, ten pocit, i když třeba v jiným rozsahu. Kdybych pak zjistil, že si to nechal umrtvit, asi bych s nim pohrdal a řekl si, že to je jenom povrchní člověk, co se snaží patřit někam, kam prostě nepatří.“* Respondent R.H.: *„Ta bolest k tomu ale tak ňák patří. Teda nebolí to pokaždý, někdy je to fakt minimální, záleží na místě, rozsahu, psychickým rozpoložení a taky dost na tatérovi, ale neznam snad nikoho, kdo by to podstupoval jenom proto, aby tu bolest zažil.“*

Několik z informátorů mi také sdělilo, že bolest při aplikaci ozdoby (ať už piercingu nebo tetování) je *„taková nějaká jiná bolest“*. Pochopila jsem z jejich vyprávění, že to je jakási pozitivní bolest, protože oni po ní touží. Ne nutně přímo po tom aktu bolesti, ale považují ji za součást něčeho, po čem touží.

4.4.3 Sociální význam

V tomto oddílu se zaměřím na sociální význam zdobení lidského těla. Nikdo z nositelů piercingu nenaznačil, že by jeho ozdoba mohla takového významu nabývat, u tetovaných se vyskytla již zmíněná výpověď respondenta P.V., který si nechal po maturitě s pár chlapci vytetovat zkratku EPS, která značila příslušnost několika spolužáků ke studijnímu oboru s názvem Elektronické počítačové systémy. Ještě se mezi informátory vyskytl člověk, který si nechal udělat tetování jako znak přijetí do motorkářského klubu, respondent J.B.: *„Já sem se nechal tetovat jenom kvůli tomu. Nikdy sem po tom ňák zvlášť netoužil, ale dyť víš jak to chodí, to byla prostě jedna*

z podmínek pro vstup a já tam ty lidi fakt mam rád a fakt je беру a vážim si jich, tak sem to tak bral, jako výraz nějaký úcty (vytětování znaku klubu – pozn. aut.), ale je pravda, že sem tam snad jedinej jenom s jedním tetováním.“ Ale třeba respondentka K.M. mi řekla, že absolutně nechápe tetování tohoto typu. Domnívá se, že tetování by mělo vystihovat především individualitu a jedinečnost daného člověka a ne to, „...že patří ke stádu ovcí“.

Jinak tedy nutno podotknout, že jak piercingovaní, tak tetovaní lidé se už tím, že mají nějakou ozdobu na svém těle, podle nich řadí k nějaké skupině, ale ne až v tak konkrétním významu, jako v předchozích příkladech. Ale z rozhovorů na mě často dýchlo, že už ony dvě skupiny – piercingovaní a tetovaní – se cítí být určitou skupinou, která se vymezuje vůči nepiercingovaným a netetovaným. Cítí se, že patří k nějak obdobně smýšlejícím lidem, kteří vyznávají třeba podobný životní styl. Už proto třeba výše zmíněný komentář, že kdo si před samotným tetováním nechá kůži znečitlivět, jakoby podváděl ty, kteří si bolest, která k tetování zkrátka patří a je jeho součástí, prožijí. Respondent P.J. to vyjádřil takto: *„Nepatřím do nějakýho konkrétního spolku nebo nedej bože sekty, ale už to, že sem pokérovanej, mě řadí k těm pokérovanej. Víš jak, to poznáš, když se najednou vocitneš v nějaký takový společnosti lidí, chováte se k sobě prostě jinak, hned tě berou. A nemusí to bejt jenom na místech, kde se běžně s takovejma lidma potkávaš, jako nějaký kluby, akce a tak, ale třeba i v práci. Nastoupilovej kluk a hned sme si plácli, začali sme si automaticky tykat a za hodinu sem pomalu věděl, co měl včera k vobědu, chápeš ne? Prostě to tak něk automaticky sblížíje.“* Nebo respondent R.H.: *„No v podstatě asi trochu jo. Ne teda až v takovym smyslu, jako to maj třeba náckové nebo tak, ale tím, že jsem se nechal potetovat, jsem se vlastně do nějaký skupiny zařadil. Patřím teď k tý skupině lidí, která tak trochu hodlá bojovat za to, že tetování neznamená, že jsem špatnej člověk. Tenhle názor tu pořád trochu převládá, i když trochu míň, ale já mam potetovaný předloktí a to moc neschováš. Občas se s tím ještě setkávam, ale už i v práci nemáme tak přísný pravidla, jakože bych musel nosit třeba dlouhej rukáv a schovávat to, abych někoho náhodou nepohoršoval.“*

4.4.4 Hierarchizační význam

Dalo by se říci, že i hierarchizační význam se ve výzkumu objevil. V menší míře a v trochu jiném pojetí než u primitivních národů, ale přeci jen ozdoby často značí

vymezování se vůči někomu jinému a stavění sebe sama do určité pozice ve společnosti. Respondentka K.M.: *„Hale já vim, že moje tetka sou dost oldschool, ale mně se tenhle styl líbí a snažim se tím říct, že nesnášim celou tuhle novou konzumní společnost. Takový rockabilly (starší styl rokenrolové hudby – pozn. aut.), to má prostě štávu a já tím všem těm diskotékovejím fífkám naznačuju, že sou pro mě jako dost spodina, ať si trhnou nohou, absolutně netušej, vo čem je život.“* Tato respondentka vlastně staví sama sebe v nějaké společenské hierarchii nad určité lidi a dává to najevo svým tetováním. Těžko říct, zda by své postavení obhájila i před dalšími lidmi, možná před vyznavači stejného životního stylu rockabilly, ale o to přece jde. Už jsem psala, že na každé tetování se musí nahlížet optikou konkrétní kultury, v tomto případě subkultury, abychom mu mohli co nejlépe porozumět. Jinak se tento význam v mnohém překrývá s významy dalšími. Informátoři dávají najevo své postavení vůči společnosti už tím, že se dobrovolně přiřadili do skupiny ozdobených jedinců.

Když jsem se ptala informátorů, zda považují velké kvalitní tetování za známku určité prestiže, několik z nich mi odpovědělo, že ano. V průběhu dějin bylo občas tetování vnímáno jako symbol vyšších vrstev, mnohdy tomu bylo ale i naopak. Dnes se na to někteří lidé mohou dívat z toho úhlu pohledu, že tetování není úplně levná záležitost a pokud má někdo rozsáhlé tetování, musel do něj také investovat určitý finanční obnos. Respondent M.K.: *„To je dycky první, co všechny zajímá, kolik sem za to dal, když jim řeknu, že sem byl v Uzině (UZI, nejstarší a nejvyhlášenější tetovací studio v České republice – pozn. aut.).“* Respondentka J.M. to pojala spíše z druhé strany a vyjádřila svou neuctu k tetováním, která nevypadají kvalitně: *„No rozhodně to vo tobě nevyovídá nic pěknýho, když každej na první pohled vidí, že ta kérka je prostě nepovedená. Jsou tetování, co sou snad i umělecký díla, uplně hustý, propracovaný, rozsáhlý a to je vo něčem uplně jiným, než když vidíš ňákou mazanici s přetahama, debilně vystínovanou...si pak říkáš, že mu to snad udělal zadara ňákej kámoš, co se učí a potřeboval pokusnýho králíka.“*

4.4.5 Komunikační význam

Komunikační význam zdobení lidského těla úzce souvisí i s dalšími ostatními významy. V některých již zmíněných výpovědích je zřejmé, že i tetováním se dá něco vyjadřovat. Opět nikdo z piercingovaných nepotvrdil, že by svým šperkem vyjadřoval

nějaký konkrétní názor, postoj nebo vzkaz. Respondent H.T.: „*No to ani ne a ani jsem nad tím nikdy nepřemýšlel. Hmmm...ne, neřikam tím asi nic. Asi jenom to, že se mi piercingy líběj.*“ Respondent R.R., který vlastní jak piercing, tak tetování, se mi pokusil vysvětlit, jaký mezi tím vnímá rozdíl: „*Já to беру tak, že pierc je hračka, ozdoba, je to i tak trochu úchylka možná, ale nevím, co jinýho by se tím dalo říct. Kdežto tetování na rozdíl od piercu má prostor pro to, aby neslo nějaký význam a mělo nějaký obsah, nějaký sdělení. Ne každéj to musí nutně využít, ale tu možnost rozhodně máš.*“ Řekla bych, že to je celkem výstižné. Piercingem lze asi opravdu horko těžko něco sdělit, protože ve srovnání s tetováním je velmi omezený a co se týče uměleckých hodnot, nabývá rozhodně menších rozměrů.

Více než polovina tetovaných respondentů využila té možnosti, jak řekl respondent R.R. a dala svému tetování nějaký obsah, nějaké to sdělení. Například respondentka J.M.: „*Tak jak sem říkala, moje tetování něco znamená a já tím rozhodně říkam, že sem prostě střelená typka, sem impulzivní, dělám si věci po svym a musím si všechno vyzkoušet, protože nechci nikdy litovat, že sem něco neudělala nebo nezkusila, prošvihla....víš jak ne? Druhá věc je, že vostatní to z tý kěrky asi nevyčtou, teda pokud jim to neřeknu nebo pokud se něk víc nezajímaj vo tu symboliku.*“ A nebo respondentka T.H., která mi řekla, že svým tetováním chce říct společnosti, že je z ní zklamaná.

Tetování mohou mít různá poslání. Někteří informátoři se skrze něj snažili vystihnout svou osobnost, jiní tím vypráví svůj životní příběh. Respondent J.S.: „*Moje tetování, to máš jako deník. Když se prostě stalo v mym životě něco důležitýho, nechal sem si to zaznamenat. Moje kůže je jako nákej odraz životních událostí a dá se v tom zpětně číst. Důležitý je to, jaký mam s tím spojený pocity víš? Každéj ten obrázek má konkrétní význam a já přesně vim, proč sem si ho nechal udělat a pokaždý, když se na něj podívám, tak se mi zpětně vybavěj ty pocity spojený s tou tehdejší událostí. Někdo si zakládá fotoalbum, já si nechávám dělat tetování.*“

Někteří tetováním promlouvají sami k sobě, jiní jím promlouvají k okolnímu světu. Některé významy mohou být zřetelné na první pohled, jiné jsou skryté. Například respondentka L.V.: „*Ještě mám na zápěstí takovej pásek a ten obsahuje různý symboly. Jsou tam data narození mých dětí, datum svatby, symboly znamení zvěrokruhu a symboly pro štěstí...když se na to člověk zadívá, asi to docela pochopí.*“ Nebo Respondent J.R.: „*Snažil jsem se tím vyjádřit svojí hrdost, že se za to nestydím, že je muj táta Čiňan. Když jsem byl malej, tak se mi všichni smáli, že mam šikmý oči. A co má jako bejt? To mě nějak znevýhodňuje do života nebo co? Byl jsem za to naštvanej, a tak*

jsem si nechal udělat tohohle čínskýho císařskýho draka, abych všem ukázal, že se nemám za co stydět!“

4.4.6 Nadpřirozený význam

V dnešní západní společnosti již není moc prostoru pro magii a nadpřirozeno, přesto se stále setkáváme v každodenním životě s jakousi iracionalitou. Čteme horoskopy, mluvíme o osudu, sázíme na štěstí a když se neumíme rozhodnout, hodíme si korunou. Přikládají i dnes lidé, kteří ozdobili své tělo, své ozdobě nějaký magický nadpřirozený význam, jako tomu bylo u společností kmenových? Je pro ně jejich ozdoba talisman? Má jim přinášet v životě štěstí? Má je před něčím v životě ochránit? Všichni piercingovaní respondenti mi na tyto otázky odpověděli v podstatě záporně, ale více než polovina tetovaných souhlasně kývala hlavou. Už jsem zmínila respondentku L.V. a její pásek okolo zápěstí, který obsahuje i symboly pro štěstí.

Symboly, které by měly přinášet štěstí, můžeme na tetovaných lidech vidět poměrně často. Nejčastější a nejvíce typický pro naši kulturu je jetelový list, čtyřlístek¹⁵. Ale tetování nemusí nutně nést nějaký konkrétní známý symbol nosící štěstí, tetování se může samo o sobě stát něčím, co svému nositeli přináší štěstí, ochraňuje ho a nebo mu dodává sílu – a to i bez ohledu na význam nějakého konkrétního ustáleného symbolu. Respondentka K.M. má pocit, že ji tetování může ochránit, ale ne úplně v magickém slova smyslu: *„No rozhodně to funguje jako taková moje ochranná slupka. Já nevím, jak to říct, jako bariéra prostě, za kterou se můžu schovat, když se necejtím úplně dobře. Já mam hodně kérek a na některý lidi to funguje trochu tak, že se mě až jako bojeje nebo takovej nákej respekt jako a toho dost využívám, když se zrovna cejtím náká jako zranitelná třeba.“* Toto by se možná dalo spíše přirovnat k tomu, jak přírodní národy využívaly tetování k zastrašování protivníků v boji. Vlastně si tím taky vytvářeli nějakou ochrannou slupku a chtěli od sebe někoho odehnat.

Nebo jak řekl respondent M.K.: *„Nevím, jestli zrovna štěstí, ale určitě mi to dává takovou nákou sílu. Sou třeba situace, kdy si řeknu, že to prostě nemůžu ustát*

¹⁵ „Když svatý Patrik začal v 5. století šířit mezi Iry křesťanství, použil jetelový trojlístek, aby jim vysvětlil pojem Svatá trojice. Trojlístek a mnohem vzácnější jetelový čtyřlístek se brzy staly znaky irskosti po celém světě. V oblasti tetování jde o velmi oblíbený symbol, který vyjadřuje štěstí. Čtyřlístek je nesmírná vzácnost – čtyři listy má zhruba každý desetitisíc jetelový list. Říká se proto, že najít čtyřlístek přináší štěstí“ [Watkins 2011: 46].

*a pak si díky své kerce uvědomim, co už sem všechno dal a to jako jak psychicky, tak fyzicky. V tý kerce se vodráží to, co už sem prožil, co sem ustál a to mi ta kěrka připomene a já sem pak víc jako schopnej se zase sebrat a něčemu se postavit a vyrovnat se s tím. A kolikrát i fyzicky, je to blbost, ale třeba se bojiš k zubaři a řekneš si, že když si vydržel šest hodin propichování kůže jehlou, tak že tohle je proti tomu uplný nic.“ Z této výpovědi to na mě působí tak, že tetování může být opravdu něco jako amulet. Někteří lidé si kupují pro štěstí keramické slony, někteří různé kameny podle toho, kdy se narodili a někdo se prostě nechá tetovat. Již samotný fakt, že tetování podstoupil a že tento bolestivý proces vydržel, může jedinci dodávat sílu a odhodlání. A někdo si jen místo keramického talismana pořídí talismana vytetovaného na kůži jako respondentka L.Ř.: *“Já nevím, jestli bych to pojmenovala vyloženě takhle, ale já zbožňuju hrochy. Už vod malička, možná sem to tak ňák přejala vod mámy, protože vona taky. Mam je keramický, plastový, sklěnený, plyšový, polštářky s hrochama, oblečení s hrochama, prostě je zbožňuju a přináší mi to štěstí, a tak sem si ho nechala vytetovat a mam ho pořád u sebe.“**

Druhá menší skupinka tetovaných tento význam nepotvrdila, někteří nad ním dokonce kroutili hlavou, například respondent J.B.: *„To jako myslíš, že třeba než sednu na motorku, že si ten znak pohladim nebo si na něj pro štěstí plivnu? No tak to fakt ne.“*

4.4.7 Léčivý význam

Otázka, zda si respondenti myslí, že mají jejich ozdoby pozitivní vliv na jejich zdraví či fyzickou zdatnost, případně jestli si aplikací ozdoby chtěli vyléčit nějaké zdravotní obtíže, je dostávala lehce do rozpaků. Zřejmě moc nechápali, kam tím mířím a co touhle otázkou sleduji a trochu je to vyvedlo z míry. Někteří z respondentů reagovali ihned negativně a u některých mám pocit, že se mi snažili zavděčit tím, že mi předají své znalosti, zkušenosti a pocity, protože jsem se snažila dát jim najevo, že je to pro mne krajně důležité a možná proto se tolik snažili nad odpovědí přemýšlet a něco vymyslet. Respondent P.J.: *„No, tak leda, jak už sem říkal, že mě to ted' nutí furt cvičit a nezanedbávat se, protože na ňáký povislý a hubený ručičce ta kěrka dobře nevypadá a já chci, aby dobře vypadala, ale jinak mě nic nenapadá.“* I respondentka I.R. se mě snažila uspokojit nějakou odpovědí: *„Asi uplně přesně nevím, jak to myslíš, ale vlastně jo. Působí to totiž dobře na muj psychickej stav a to má pak vliv i na fyzický zdraví ne?“*

V rozhovorech se vyskytlo ještě pár odpovědí podobného rázu, ale shrnula bych to tím, že u této otázky bylo poprvé v hojné míře cítit, že k tomu respondenti nemají moc, co by mi řekli.

4.4.8 Osobnostní význam

Naopak v této části rozhovoru se všichni informátoři rozpovídali. Zdá se, že tento význam je pro ně nejdůležitější. Pro většinu z nich je velmi důležité, aby byli se svou ozdobou spjati a aby vyjadřovala jejich vlastní identitu. Je to po estetickém významu také jediný úsek, kde se nějak více rozhovořili i respondenti vlastnící pouze piercingy. Respondentka M.D.: *„Jak jsem řekla, žádné jasné význam v tom piercingu není, ale tím, že to původně bylo na just rodičům, tak mi to asi pomohlo cejtít se dospělejš nebo vyzářejš a trochu to mojí osobnost někam posunulo.“* Respondent T.K.: *„Tak určitě to vyjadřuje mojí identitu, je to tak ňák součást mýho těla. Můžu si to sice vyndat, ale já nechci, protože to prostě je kus mě. Neřikam, že když sem si to šel udělat, tak sem měl pocit, že bez toho nemůžu žít, ale teď už ho asi mam. Zvyknul sem si na to, prostě to už ke mně patří.“*

Co se týče tématu revolty vůči společnosti nebo revolty proti společenským hodnotám a normám, v tom to má každý jednotlivec trochu jinak. Někdo považuje piercing jen jako ozdobu, někdo se tím bouří proti rodičům a někdo tím dává najevo celé společnosti, že je trochu jiný, odlišný. Respondentka M.L.: *„Já sem si to přímo vybrala jako způsob, kterým chci dotvořit svojí osobnost a vyjádřit tak nějak veřejně svojí identitu. Já mam už odmalička ráda tvrdou hudbu, táta je rocker a brácha má metalovou kapelu. Že mam ráda tenhle styl hudby ale neznamená, že nosim nějaký kožený nebo jenom černý hadry, to vůbec ne, na mě to právě není vůbec poznat. Já vim, že vo tom to není, ale všichni si vo mně dycky myslely, jaká sem slušná holčička. Slušně voblečená, slušně vychovaná, na gymplu samý jedničky, max nějaká ta dvojka a najednou sem přišla s pírsem v bradě a za chvíli s pírsem v obočí. Víš jak na mě ty dospělí lidi zírali? Ty učitelky třeba? Sousedky? Byly v šoku! Vypadalo to, jako by byly snad až zhnusený jakože se ve mně spletly. A přitom já sem se jenom konečně teprve normálně projevila, bez vohledu na to, co si vo tom bude kdo myslet!“*

Všichni piercingovaní lidé považují svůj šperk za čistě osobní a soukromou záležitost, ale spíše v tom smyslu, že nikdo nemá právo je kvůli tomuto šperku soudit,

ne, že by chtěli, aby ho nikdo neviděl. Nechat si aplikovat takový šperk bylo jejich osobní a soukromé rozhodnutí a nemění to nic na tom, jací jsou lidé a jaké mají charakterové vlastnosti.

I tetovaní lidé mohou vyjadřovat skrze tetování svou identitu, z již zmíněných výpovědí mohu připomenout například třešňový květ respondentky J.M., který si vybrala podle svých vlastností a svého životního postoje. Nebo čínský císařský drak respondenta J.R., který vyjadřuje jeho čínské kořeny, za které se nestydí. Případně rockabilly styl respondentky K.M. Respondent R.R. mi k tomuto tématu řekl: *„Rozhodně sem chtěl, aby to něco vyjadřovalo a když si někdo nechá na své tělo vytetovat něco, co nese nějaký sdělení, tak to prostě je součástí jeho identity, ať už to tak původně zamýšlí a nebo ne. Nenecháš si přece vytetovat něco, co se ti nelíbí, s čím nesouhlasíš nebo s čím se neztotožňuješ. Vždycky je to něco, co ti je vlastní a co tě nějakým způsobem vyjadřuje. I když to uděláš jenom proto, že se ti to líbí.“* S tímhle tvrzením asi nezbývá než souhlasit, protože i když si někdo nechá udělat tetování jen proto, že se mu daný obrázek líbí, tak už samotný fakt, že se mu tato věc líbí, o něm něco jako o osobě přeci vypovídá.

Nadpoloviční většina tetovaných mi tvrdila, že tetování nepovažují za projev revolty vůči společnosti nebo proti společenským hodnotám a normám, avšak i pár takových jedinců se v mém výzkumném vzorku objevilo. Tak například respondent R.H. se nechal poprvé tetovat za komunismu, bylo to samozřejmě amatérsky dělané tetování a bylo to hlavně jako revolta proti režimu a nesouhlas s ním. Nebo respondentka T.H.: *„No určitě, nesnáším celou tuhle konzumní společnost...nebo nesnáším, já tím prostě opovrhnuju a nebaví mě to. Nic už nemá svojí hodnotu, nic, co by mělo být důležité, už důležité není...zabili sme všechny tradice a nebo sme z nich udělali konzumní hyenismus a to přesně se snažim svym tetováním vykřičet do světa, ale moc lidí to asi nechápe.“*

Někteří tetovaní lidé považují svá tetování za čistě soukromou a osobní věc z toho důvodu, že je mají na intimních místech nebo případně na místech, která dokážou před ostatními skrýt pod oblečením. Někdy mají náladu a chuť je odhalit a jindy ne. Většina tetovaných respondentů ale považuje své ozdoby za ryze soukromé a osobní z toho důvodu, že vypovídají něco o jejich identitě, o jejich osobnosti a nebo poukazují na nějakou životní zkušenost či dokonce vypráví jejich životní příběh. To se samozřejmě netýká tetování, která vznikají s účelem sociálního významu, tedy oficiálnímu přidružení se k nějaké sociální skupině. Tam je naopak vyžadováno, aby

tetování byla stejná nebo přinejmenším, aby byla založena na stejném základu, který už může být dotvořen individuálně podle každého jednotlivce. Respondent V.J.: „*Vyloženě by mě to vytočilo, kdybych potkal někoho s úplně stejnou kerkou, jako mam já. Prostě já sem si něco vymyslel, dost sem vo tom přemýšlel, něco sem si vo tom načel a pak sem si to navrhnul, abych to ňák ještě spojil jako s mojí osobností...já sem tomu věnoval čas, abych vyprodukoval něco fakt osobního...Taky sem se pak cukal, když si chtěl tatér nafotit výslednou práci, ale nakonec sem povolil. Tvrdil mi, že by nikdy nikomu neudělal stejnou kerku, že to je jen ukázka jeho práce a něco pro inspiraci. To bych mu asi fakt rozbil hubu!*“

I lidé, kteří si nechali vytetovat nějaký konkrétní znak či symbol, který v naší společnosti nabyt už trochu klasičtějšího rázu, si nakonec nechali třeba i od tatéra poradit, jak by ho mohl vytvořit, aby se k nim – jednoduše řečeno – hodil. Je všeobecně známo, že tatěři nedělají rádi dvě úplně stejné práce a na motivech z katalogu nemohou dostatečně prokázat své umění a kreativitu. Pak se totiž nádherné umění může proměnit v obyčejné řemeslo. Většina z nich už zřejmě vytetovala mnoho ještěrek, hvězdiček, čtyřlístků, motýlků, květin a podobných symbolů tak typických pro dnešní mladé slečny, ale většinou se i tak snaží do motivu vložit něco osobitého nebo něco trochu odlišného. Respondentka L.Ř.: „*Tak třeba tu růži, to mně bylo tak ňák jedno a von se zeptal, jak si to představuju, trochu sem mu to popsala a pak se zeptal, jestli to necham na něm, tak sem řekla, že jo. Samosebou mi pak ukázal nákres a nechal si to vodsouhlasit, ale vložil do toho něco trochu svýho.*“

Závěr

V závěru této diplomové práce bych ráda diskutovala zjištění z výzkumné části a shrnula vše, co jsme doposud zjistili. Hlavním cílem sepsání této práce bylo zaměřeni se na funkční a symbolický význam zdobení lidského těla. Chtěla jsem pojednat o tělesných modifikacích, které slouží ke zdobení lidského těla, jako o kulturně společenském fenoménu, jenž je v naší současné společnosti módní záležitostí. Zaměřila jsem se především na tetování a piercing, jako nejčastější projevy tohoto fenoménu, jak ve společnostech tradičních, tak ve společnostech moderních.

Nejdříve jsem se v rámci teoretické části práce pokusila čtenáře uvést do tématu a nastínila jsem historický rámec – od archeologických nálezů, přes tradiční kultury, námořnická tetování až do současnosti.

Za důležitou část pro další vývoj práce považuji osm kategorií, ve kterých jsem se pokusila vystihnout nejčastější významy, kterých zdobení lidského těla nabývalo u primitivních národů a mohlo by nabývat i dnes. Ve výzkumné části jsem pak hledala odpověď na otázku, které funkční a symbolické významy zdobení lidského těla jsou i v dnešní společnosti stejné jako u primitivních společností, v čem se liší nebo případně, které funkční a symbolické významy zcela zanikly. Zjišťovala jsem motivace a důvody jednotlivců, které je vedly k ozdobení jejich těla a teď se podíváme, k jakým závěrům jsem došla.

Estetický význam byl, stále je a s největší možnou pravděpodobností nejspíše i nadále bude opravdu velmi důležitý. Netroufám si tedy odhadnout, zda i naše společnost jednoho dne dospěje do stádia, že netetovaní lidé budou považováni za ošklivé, jako tomu už na některých místech planety v průběhu historie bylo, ale tento význam určitě je a bude hodně podstatný. Krásu jako hlavní důvod vedoucí ke zdobení těla uváděly převážně piercingovaní lidé a některé tetované ženy. Tetovaní muži uváděli většinou jiné prvotní impulsy, které je motivovaly k ozdobení své kůže, byť nikdo z nich nepopíral, že estetický význam hraje důležitou roli. Ovšem i tetované ženy, pro které hrála první roli estetika, většinou nakonec dospěly k tomu, že chtějí, aby jejich tetování něco znamenalo a symbolizovalo. Ne všechny. Pro některé je tetování pouze druh šperku. Řekla bych, že estetický (a v jeho rámci i erotický) význam zdobení lidského těla je i v naší dnešní společnosti stejný nebo při nejmenším hodně podobný

jako u primitivních kultur. Dokonce existují i případy, kdy může nabývat spíše zastrašovacího významu.

Rituální význam zdobení lidského těla se dle mých zjištění zcela nevytratil, jen se určitým způsobem transformoval. V naší společnosti se sice již nesetkáváme s krvavými iniciačními obřady, které se mohou týkat například přechodu do dospělosti, ale někteří mladí lidé volí ozdobení svého těla právě z důvodu, že už se nechtějí cítit jako děti a nechtějí, aby tak s nimi bylo zacházeno. Aspekt bolesti, který je důležitou součástí přechodových rituálů, je pro ozdobené jedince důležitý i dnes, i když dnes je bolest díky moderním technikám mnohem menší. Zhruba polovina z respondentů by tetování jako rituál označila a necelá polovina z respondentů si ho nechala udělat v návaznosti na nějakou životní etapu nebo životní událost, takže tetování i dnes může být důležitým životním mezníkem, přechodem od jedné životní etapy k druhé.

Sociální význam zdobení lidského těla také zcela nevymizel, ale transformoval se. U primitivních kultur na něj byl kladen mnohem větší důraz. V dnešní společnosti sice existují jedinci, kteří si nechávají dělat tetování značící příslušnost k určité skupině, ale častěji je tetování spíše projevem individuality a vlastní identity. Zajímavý se mi zdá poznatek, že pokud neslo v tradičních společenstvích tetování sociální význam, mělo sloužit jako výraz sounáležitosti se skupinou, se kterou byl dotyčný úzce v kontaktu. Kdežto v dnešní společnosti cítí tetovaní a piercingovaní lidé sounáležitost k ostatním tetovaným a piercingovaným lidem obecně jako k celku, bez ohledu na to, že mezi nimi nefigurují žádné sociální vazby. Mají společné to, že se vymezují vůči netetovaným a nepiercingovaným a to jim jako příčina k sounáležitosti stačí.

Hierarchizační význam zdobení lidského těla, stejně tak, jako významy předchozí, nezmizel, jen změnil svou formu. Řekla bych, že u primitivních společenství nabýval mnohem konkrétnějších podob, kdy bylo například přesně stanovené, které tetování (případně kolik piercingů a na kterých místech) určuje daný sociální status. V této formě již tetování ani piercing nefunguje (možná u menších spolků, jako jsou různé gangy či mafíánské spolky), avšak i dnes se lidé skrze tetování snaží zaujmout nějakou pozici vůči ostatním lidem ve společnosti. Co se týče společenského uznání, ani na to nejsou v naší současné společnosti stanovené přesné systémy a pravidla zdobení, avšak naše společnost si tento jev přebírá a pracuje s ním sama dále a to tím způsobem, že kdo má kvalitní a rozsáhlé tetování, tomu je přisuzována určitá společenská prestiž.

Komunikační význam zdobení lidského těla zůstal podle mého názoru celkem nezměněn. Možná u piercingovaných lidí proběhla změna, která souvisí

s hierarchizačním významem. Domnívám se totiž, že piercing nemůže nést žádné konkrétní sdělení, kromě toho, které bylo vyjádřeno výše. Možná obecné sdělení o líbivosti těchto ozdob, příslušnosti k piercingovaným či případné rebelii. Ale konkrétní obsah mohlo mít sdělení předávané skrze piercing asi opravdu jen v případě primitivních společností a jejich ustálených pravidel o počtu a umístění piercingů, které jasně poukazovaly na sociální status. Co se týče komunikačního významu u tetovaných, tam jsem žádnou výraznou proměnu neshledala. Kůže a barva zkrátka poskytují stále stejný prostor pro neverbální komunikaci. Jediný rozdíl by mohl být zřejmě nalezen ve složitější interpretaci sdělení, ale tu si budeme uvědomovat vždy, když nebudeme na konkrétní symboly a znaky nahlížet optikou té konkrétní kultury.

Nadpřirozený význam zdobení lidského těla prošel asi největší změnou, vzhledem k tomu, že pro primitivní společenství byla tato funkce nejdůležitější. Tradiční kultury byly mnohem více orientovány na magii a náboženství a opravdu věřily, že jim některé symboly mohou zajistit spokojený život či odehnat zlého ducha. V dnešní společnosti jsou to spíše takové náznaky víry v něco nadpřirozeného, dotyční mají pocit, že jim nějaký konkrétní symbol může přinést štěstí, ale myslím, že tomu nevěří ve stejném smyslu, jako tomu věřily přírodní národy.

Léčivý význam zdobení lidského těla je možná první, kvůli kterému zdobení lidského těla vzniklo, musel tedy ujít nejdříve cestu historií. Můj vzorek respondentů vykázal, že tento význam se v původní formě nejspíše neobjevuje. Ve výzkumu se nevyskytl nikdo, kdo by se nechával piercingovat či tetovat záměrně pro zlepšení fyzického zdraví, jako to dělali lidé v dávných dobách (vpichy v akupunkturálních bodech). Za zmínku ale stojí, že někteří respondenti se domnívají, že pokud má zdobení lidského těla pozitivní vliv na psychiku člověka, pak podporuje i jeho fyzickou kondici.

Osobnostní význam zdobení lidského těla je podle mého názoru nezměněný, jen se mu v současné společnosti přikládá mnohem větší důležitost. Stejně tak, jako byl u tradičních kultur kladen větší důraz na sociální význam a osobnostní význam byl potlačován, dnes je tomu naopak.

Tetování a piercing jsou dnes velice módní záležitosti. Všechny tělesné ozdoby mají společnou dekorativní funkci, bez ohledu na to, jaké další významy nesou. A my jsme kvalitativním výzkumem prokázali, že i v současné společnosti mohou mnoho dalších hlubších významů nést. Tyto formy zdobení lidského těla přesahují kritéria módního doplňku. Na první pohled sice působí, jako pouhé šperky, jelikož nabývají estetické podoby, ale při bližším ohledání zjistíte, že jejich nositelé je interpretují

různými způsoby a tím jim připisují další významy. Nutno podotknout, že tetování má mnohem větší přesahy než piercing, umožňuje mu to jeho prostorově-vizuální a symbolická stránka, které má možnost nést sdělení.

Znovu podotýkám, že zjištění z výzkumu nechci nikterak zobecňovat, ale pokud stále existují lidé, kteří tyto významy svým ozdobám připisují, pak nemůžeme říci, že tyto významy zanikly.

Summary

This diploma thesis focuses on the body art (especially tattoo and piercing) and its functional and symbolic meanings. The aim of this paper is to find out, which functional and symbolic meanings of body art are the same in both the contemporary society and in the primitive one, how do they differ and which have vanished completely.

Introductory chapters set the subject into the wider context and describes the way of body art as a cultural and social phenomenon from primitive to contemporary society. This description begins with the oldest archeological findings, which proves the incredible age of the given phenomenon, continues with examples of chosen traditional cultures and also includes chapters about transfer of body art from traditional to contemporary and modern society.

Next part deals with functional and symbolic meanings, which tattoo and piercing carried among the traditional cultures and which they could be carrying today as well. Eight categories of these meanings are mentioned, though it is not possible to divide them strictly, because they often overlap.

The practical part of this paper is based on a qualitative research, which includes twenty-two interviews conducted with people with body art about functional and symbolic meanings of tattoo and piercing. To gain better understanding, the results are sorted according to the eight categories.

Final part answers the question which functional and symbolic meanings of body art are the same in the contemporary and primitive society, how do they differ or which have vanished completely. Aesthetic meaning, which is important and is common for all the ornaments, has not undergone any changes. Ritual meaning has transformed in a way, that we do not meet with the bloody initiation rituals, but tattoo can still signify an important milestone marking the transition from one stage into another one. Social meaning has also changed – there used to be a bigger emphasis given to it, but today it serves more as an expression of one's individuality. Even the hierarchical meaning has not vanished, only it reached more specific features in the primitive cultures. The communication meaning has not changed significantly, since human body art still works as non-verbal communication means. Supernatural meaning has undergone the biggest transformation, since traditional cultures considered it of highest importance, but today

it is connected rather with believing in supernatural. The original meaning of the healing meaning has vanished, but since body art can influence the mind in a positive way, it can have a positive influence on the body of the given person as well. Other meanings stayed basically the same, but in there is bigger emphasis being given to them in the contemporary society.

Použitá literatura

Ancient Ink. 2008. [cit. 2012-04-27].

AUGÉ, Marc. *Antropologie současných světů*. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-154-X.

BENEDICTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999. Capricorn, 1. ISBN 80-7203-212-7.

BUDIL, Ivo. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-321-0.

BLATOVÁ, Marcela. *Chování člověka a jeho odraz ve zdobení lidského těla tetováním*. Praha, 1995. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

BOSÁKOVÁ, Renata. *Tetování žen*. Praha, 2002. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

BRIXA, Martin. *Význam tetování vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0139-7.

DOLEŽAL, Jiří X. Scarification. *Reflex*. 1998, s. 70. ISSN 0862-6634.

DURKHEIM, Émile. *Sociologie a filosofie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. KLAS. ISBN 80-85850-57-5.

DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii*. Praha: Oikoymenh, 2002. Oikúmené. ISBN 80-7298-056-4.

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-175-7.

FEATHERSTONE, Mike. *Body Modification*. London: Sage Publications Ltd, 2000, s. 15-38. 1. ISBN 0761967966.

FERGUSON, Henry a PROCTEROVÁ. *Umění tetování*. Čestlice: Rebo, 1998. ISBN 80-7234-028-X.

FIKSA, Radomír. *Piercing*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2005. ISBN 80-903618-0-3.

FIKSA, Radomír. *Tetování*. 2. upr. vyd. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2011. ISBN 978-80-87525-00-5.

FRAZER, James George. *Zlatá ratolest: magie, mýty, náboženství*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0488-0.

FUCHS, Peter. Člověk a tetování. *Věda a život*. 1967, č. 7, s. 441-445.

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie. ISBN 80-85850-89-3.

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie: Studie, 1. ISBN 80-7106-178-6.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Most : moderní sociologické teorie, 3. ISBN 80-86429-21-0.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HEMINGSON, Vince. *Tetování: katalog motivů: základní příručka body-artu*. Praha: Slovart, 2010. ISBN 978-80-7391-403-5.

KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: SLON, 2010. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-033-9.

KRAKOW, Amy. *Total Tattoo Book*. New York: Grand Central Publishing, 1994. ISBN 0446670014.

KRUTAK, Lars. Tattoos of the early hunter: gatherers of the Arctic. *The Vanishing Tattoo* [online]. 2011 [cit. 2012-05-05]. Dostupné z: http://www.vanishingtattoo.com/arctic_tattoos.htm

KŘÍŽOVÁ, Dagmar. *Tetování a jeho sociálně psychologické aspekty: Sondáž do problematiky*. Praha, 1996. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

LIPS, Julius. *O původu věcí*. Praha: Orbis, 1960. Věda a život.

MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník* [online]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009 [cit. 2012-04-27]. ISBN 978-80-7204-560-0.

MICHÁLKOVÁ, Ivana. *Tetování u Romů v České a Slovenské republice*. Pardubice, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

MURDOCK, George Peter. The Common Denominator of Cultures. In: LINTON, Ralph. *The Science of Man in the World Crisis*. New York: Columbia, 1945, s. 123-142.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do sociální a kulturní antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studijní texty. ISBN 80-86429-25-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.

NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy*. Praha: Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0249-2.

PRITCHARD, Stephen. An Essential Marking: Maori Tattooing and the Properties of Identity. *Theory, Culture & Society*. 2001, roč. 18, č. 4, s. 27-45.

ROBLEY, Horatio Gordon. *Tetování mezi Maori*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, 2008. ISBN 978-80-903957-1-8.

RYCHLÍK, Martin. *Dějiny odívání: Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-780-6.

SANDERS, Clinton R. *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*. Philadelphia: Temple University Press, 1989. ISBN 9781592138883.

SANDERS, Cliton R. Marks of Mischief: Becoming and Being Tattooed. *Journal of Contemporary Ethnography*. 1988, roč. 16, č. 4, s. 395-432.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-328-5.

SPINDLER, Konrad. *Muž z ledovce*. Praha: Mladá fronta, 1998. Kolumbus. ISBN 80-204-0704-9.

The New Encyclopaedia Britannica: the index. Sv 2., L-Z. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1991. ed. 15.

TYLOR, Edward Burnett. *Úvod do studia člověka a civilisace: antropologie*. Praha: J. Laichter, 1897.

VALE, V. a Andrea JUNO. *Modern primitives: an investigation of contemporary adornment & ritual*. San Francisco: Re/Search Publications, 1989. ISBN 0965046931.

WATKINS, Jack. *Tetování: symboly a významy*. Praha: Brána, 2011. ISBN 978-80-7243-523-4.

ZÍTKOVÁ, Alexandra. *Variabilní tělo*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam otázek k rozhovorům

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam otázek k rozhovorům

-Kdy a proč ses nechal/a tetovat? / Kdy a proč sis nechal/a udělat piercing?

-Co pro Tebe znamená Tvoje tetování? / Co pro tebe znamená Tvůj piercing?

-Symbolizuje něco konkrétního Tvoje tetování/Tvůj piercing?

- **Estetický význam**

-Rozhodl/a ses udělat si tetování/piercing prostě proto, že se ti to líbilo?

-Přemýšlel/a jsi o tom a chtěl/a, aby to vypadalo na Tvém těle hezky?

-Máš pocit, že jsi se svými ozdobami teď víc atraktivní?

-pro muže: Nechal sis udělat tetování/piercing, aby vynikly Tvoje svaly, vyrýsované tělo nebo abys dal najevo svou mužnost?

-pro ženy: Nechala sis udělat tetování/piercing proto, že se Ti to zdá sexy a přitažlivé?

-Byla estetika a atraktivita hlavní nebo jediný důvod, proč sis nechal/a udělat tetování/piercing?

-Chtěl/a jsi díky své ozdobě vypadat drsně? Dát okolí najevo, že by se tě mělo bát?

- **Rituální význam**

-Nechal/a sis udělat tetování/piercing v návaznosti na nějakou životní etapu nebo nějakou životní událost?

-Bylo pro tebe v jistém ohledu lákavé, že aplikace je bolestivá?

-Řekl bys, že je pro Tebe aplikace tetování/piercingu jakási forma rituálu?

- **Sociální význam**

-Značí Tvá ozdoba vstup do nějaké skupiny nebo příslušnost k nějaké skupině?

- **Hierarchizační význam**

-Dáváš skrze svoji ozdobu najevo své postavení vůči někomu nebo vůči celé společnosti?

-Myslíš si, že kvalitně provedené velké tetování je známkou určité prestiže?

- **Komunikační význam**

-Snažíš se něco svým tetováním/piercingem vyjádřit? Vysíláš tím do světa nějaký vzkaz?

-Hlásá Tvoje tetování něco otevřeně nebo má nějaký zašifrovaný význam?

-Dalo by se z Tvé ozdoby vyčíst něco o Tvé osobnosti?

- **Nadpřirozený význam**

-Je pro Tebe Tvá ozdoba něco jako talisman? Má přinášet štěstí? Ochránit tě před něčím?

-Nechal/a sis vytetovat nějaký konkrétní symbol s ohledem na jeho význam?

- **Léčivý význam**

-Myslíš si, že má Tvoje ozdoba pozitivní vliv na Tvé zdraví či fyzickou zdatnost?

-Chtěl sis svou ozdobou vyléčit nějaké zdravotní obtíže?

- **Osobnostní význam**

-Pomohla Tvá ozdoba k dotvoření Tebe jako osobnosti? Vyjadřuje Tvou identitu?

-Dáváš skrze svou ozdobu najevo revoltu vůči společnosti?

-Považuješ svou ozdobu za čistě osobní a soukromou záležitost?

-Vadilo by Ti, kdyby měl někdo stejné tetování, jako máš Ty?